

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMBETETS

UTI

J E M T L A N D S L Ä N

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR ÅREN

1856—1860.

Den statistiska och ekonomiska berättelse för perioden 1856—1860, hvilken jag härmed går att rörande det mig i Nåder anförtrodda Jemtlands län underdånigst afgifva, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det förslag till förändradt formulär för dylika berättelser, som af t. f. Chefen för Statistiska Central-Byrån blifvit framställt, har icke kunnat erhålla den fullständighet och noggrannhet, som vore önskvärd. Dertill skulle hafva erfordrats en under hela perioden fortgående iakttagelse af alla de förhållanden, som skola utgöra berättelsens föremål och icke äro af beskaffenhet att efteråt kunna ur tillgängliga officiella handlingar utredas. Men de brister, hvilka, i saknad af en sådan fortgående iakttagelse, måste vidlåda ifrågavarande berättelse, bevisa derföre allsicke, att fordringarne, enligt formulärförslaget, öfverstiga hvad i framtida berättelser kan och bör fullständigt efterkommas.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Någon förändring i länets *gränser* har icke under perioden blifvit vidtagen; och, enligt hittills kända förhållanden, beräknas länets *areal* utgöra 433,362 qvadratmil.

Den från afvittrings-, socken- och skifteskartor sammandragna nya och till planen fullständigare *karta* öfver hela länet, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beslut den 21 December 1860 blifvit i ofulländadt skick från affidne Förste Landtmätaren J. A. Albins sterbhus inköpt, och med hvars komplettering arbetet fortgår, har ännu icke hunnit sin fullbordan. Hvarken före eller under ifrågavarande period hafva några topografiska eller geologiska karteverk öfver länet blifvit utgifna; men så snart den Albinska kartan hinner full-

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utgiver ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-30.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
Tab. Litt. A. Länets administrativa indelning.....	3.
2. Innevånare.....	5.
3. Näringar.....	8.
Tab. Litt. B. Markegångspriser å nedanstående sädesslag.....	14.
Tab. Litt. C. Handelspriser å kreatur.....	15.
Tab. Litt. D. Dagsverkspriser enligt markegångstaxan.....	16.
4. Kommunikations-anstalter och varubyten.....	21.
5. Kameralförhållanden.....	25.
Tab. Litt. E. Belopp af statsbidrag.....	26.
Tab. Litt. F. Landsjennadsmedel.....	26.
6. Politi.....	27.
Tabellbilagor	31-37.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	31.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	31.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	32.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	32.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	33.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	33.
Tab. N:o 7. Grufvor, bergverk, bruk, fabriker och manufaktur- inrättningar samt handtverkerier.....	34.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverier och skjutsning, 1856-1860	35.
Tab. N:o 9. Sjöfart och handel, år 1860.....	35.
Tab. N:o 10. Hemman och jordlägenheter å landet, tomter och jordar i staden m. m. år 1860.....	36.
Tab. N:o 11. Laga skiften m. m. åren 1856-1860.....	36.
Tab. N:o 12. Sparbank.....	37.
Tab. N:o 13. Fattigvården.....	37.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMMETETS

UTI

J E M T L A N D S L Ä N

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR ÅREN

1856—1860.

Den statistiska och ekonomiska berättelse för perioden 1856—1860, hvilken jag härmed går att rörande det mig i Nåder anförtrodda Jemtlands län underdånigst afgifva, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det förslag till förändradt formulär för dylika berättelser, som af t. f. Chefen för Statistiska Central-Byrån blifvit framställt, har icke kunnat erhålla den fullständighet och noggrannhet, som vore önskvärd. Dertill skulle hafva erfordrats en under hela perioden fortgående iakttagelse af alla de förhållanden, som skola utgöra berättelsens föremål och icke äro af beskaffenhet att efteråt kunna ur tillgängliga officiella handlingar utredas. Men de brister, hvilka, i saknad af en sådan fortgående iakttagelse, måste vidlåda ifrågavarande berättelse, bevisa derföre allsicke, att fordringarne, enligt formulärförslaget, öfverstiga hvad i framtida berättelser kan och bör fullständigt efterkommas.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Någon förändring i länets *gränser* har icke under perioden blifvit vidtagen; och, enligt hittills kända förhållanden, beräknas länets *areal* utgöra 433,362 qvadratmil.

Den från afvittrings-, socken- och skifteskartor sammandragna nya och till planen fullständigare *karta* öfver hela länet, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beslut den 21 December 1860 blifvit i ofulländadt skick från affidne Förste Landtmätaren J. A. Albins sterbhus inköpt, och med hvars komplettering arbetet fortgår, har ännu icke hunnit sin fullbordan. Hvarken före eller under ifrågavarande period hafva några topografiska eller geologiska karteverk öfver länet blifvit utgifna; men så snart den Albinska kartan hinner full-

bordas och kan tjena till ledning vid *geologiska* undersökningar, hvilka i flere hänseenden äro af stort vetenskapligt och praktiskt intresse påkallade, synes arbetet dermed kunna och böra företagas.

Öfver Kyrkås socken har *ekonomisk karta* under perioden blifvit upprättad, och numera finnas dylika kartor öfver länets *alla* socknar, med undantag allenast af Lith och Frostviken, öfver hvilka socknar kartarbetet, sedan flera år tillbaka börjadt, af tillfälliga orsaker blifvit afbrutet; hvarjemte anmärkas bör, att äfven sockenkartorna öfver Berg med Åsarnes kapell, Offerdal, Mattmar, Aspås och Ås i vissa delar sakna nödig fullständighet, samt att kartan öfver Alsen, ehuru fullständig, likväl, i anseende till afvikelser från det för dylika arbeten fastställda formulär, icke kunnat såsom sockenkarta godkännas. Om också några af öfriga kartor, såsom upprättade tidigare än allmänna grunder för sådana arbetens form och innehåll blifvit stadgade, icke kunna tillfredsställa alla förväntningar af ett dylikt karteverk, enligt nyare fordringar, är det emellertid ett lika lyckligt som anmärkningsvärdt förhållande, att Jemtlands aflägsna och vidsträckta län, der afvittringsverket knappast kan sägas vara fullkomligt afslutadt och en betydlig del af jorden icke heller undergått laga skifte, likväl redan är i besittning af ett fullständigare ekonomiskt karteverk, än måhända något annat län i riket.

Länets judiciela, administrativa, medicinska och militära *indelning* har icke under femårsperioden undergått någon förändring. I *kyrkligt* hänseende deremot hafva följande nya regleringar under samma tid dels inträdt, dels blifvit beslutade.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af den 2 Februari 1856 är f. d. Offerdals pastorat, som utgjordes af Offerdals, Alsens och Mattmars socknar, deladt i 2:ne, af hvilka den förra moderförsamlingen utgör det ena samt Alsens och Mattmars socknar, med Alsen till moderförsamling, det andra. På grund af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 27 Juni 1856 är bildadt Näs pastorat af Näs socken, som fränskiljdes Brunflo pastorat, och Hackås socken, som förut tillhörde Ovikens pastorat. Efter inträffad kyrkoherdeledighet i Föllinge pastorat, afskiljdes derifrån år 1860 Frostvikens kapellförsamling och blef eget lappmarks-pastorat, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 20 April 1849. Härförutom har Eders Kongl. Maj:ts dels den 31 Mars 1857 i Nåder bifallit, att, vid inträffande kyrkoherdeledigheter, Stuguns kapellförsamling af Ragunda pastorat och Borgvattnets kapell af Hammerdals pastorat skola jemte några byar från Refsunds och Liths pastorater af Jemtlands län och från Ramsele af Westernorrlands län få bilda särskildt pastorat; dels ock den 13 April 1859 meddelat Nådigt tillstånd för vissa aflägsna byar af Hackås socken att bilda Gillhofs kapell-lag; men ingendera af dessa regleringar har ännu kommit till utförande.

Tab. Litt. A. Den å följande sida upptagna tabellariska uppställning, Litt. A, öfver *länets indelning* i kyrkligt, judicielt, administrativt, medicinskt och militäriskt hänseende vid periodens slut lemnar en, så vidt möjligt, enkel öfversigt af dessa förhållanden; och har socknarnes areal jemväl blifvit i tabellen intagen, till upplysning angående de olika distriktens omfattning.

Till *oregelbundenheter* i länets indelning, hvilka under perioden blifvit *afhjelppte*, torde kunna räknas:

a) att hemmanet Hvitvattnet om $\frac{3}{4}$ mantal, enligt Kammar-Kollegii skrifvelse den 3 Mars 1857, omflyttats från Föllinge socken och Liths tingslag till Hammerdals socken och tingslag; och

b) att hemmanen Qvarnsjö N:is 1 och 2, hvartdera om $\frac{1}{2}$ mantal, Skåland N:is 1, 2, 3 och 4, hvartdera om $\frac{1}{2}$ mantal, samt Digerberget N:is 1, 2 och 3, hvartdera om $\frac{1}{2}$ mantal, jemte kronotorpet Digerberg, jemlikt Kammar-Kollegii skrifvelse den 20 Augusti 1857, blifvit skiljde från Bergs socken och tillagde, Qvarnsjö och Skåland, Klöfsjö socken samt Digerberget Rätans socken, allt inom samma pastorat och tingslag.

Såsom *quarstående oregelbundenheter* må anmärkas:

a) att byarne Stamssele och Texan i judicielt och administrativt hänseende tillhöra Ramsele tingslag och Westernorrlands län, oaktadt de, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 27 Januari 1832, i ecklesiastikt hänseende äro lagda till Ströms socken af Jemtland;

b) att byn Björkvattnet, likaledes i judicielt och administrativt hänseende hörande till Ramsle tingslag af Westernorrlands län, åtnjuter kyrkorätt i Borgvattnets kapellförsamling, och, jemlikt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 31 Mars 1857, framdeles skall i ecklesiastikt hänseende tillhöra Stuguns och Borgvattnets blifvande nya pastorat; äfvensom att byar inom Liths och Refsunds tingslager skola läggas till samma pastorat, hvars hufvudsakliga delar dessutom tillhöra 2:ne olika tingslag och länsmansdistrikt, nemligen Hammerdals och Ragunda;

Tab. Litt. A.

Länets administrativa indelning.

Socknar och pastorat. (Moderförsamlingars och pastorats namn kursiverade.)	Areal. Geom. tunmland.	Kontrakt.	Tingslag.	Domsaga.	Länsmans- distrikt.	Fögderi.	Provinsial- läkare- distrikt.	Militär indelning.
<i>Hammerdal</i> med Borgvattnets kapell..	402,500	Norra	Hammerdals	Jemtlands norra	Hammerdals	Norra	Norra	Rotar
Ström, Alanäset	472,180							52 Fältjägare
<i>Frostviken</i>	1,014,477							28 do
<i>Föllinge</i> med Hotagens kapell	701,469							17 do
<i>Lith</i>	163,597							21 Hästjägare
Häggenås	97,590							5 do
Kyrkås	25,922							4 do
<i>Ragunda</i>	192,266							23 Fältjägare
Fors	102,109							17 do
Hällesjö	170,570							16 do
Håsjö	82,711	8 do						
Stugun	143,023	11 do						
<i>Refsund</i>	164,688	25 do						
Sundsö	109,750	17 do						
Bräcke	120,938	9 do						
Bodsjö	119,741	9 do						
<i>Brunflo</i>	65,900	20 Hästjägare						
Marieby	6,896	18 do						
Lockne	37,546	4 do						
<i>Näs</i>	27,987	12 do						
Hackås	76,867	8 do och						
<i>Rödön</i>	23,512	10 Fältjägare						
Ås	22,157	16 Hästjägare						
Åspås	47,552	12 do						
Näskott	21,622	9 do						
<i>Offerdal</i>	418,590	6 do						
<i>Alsen</i>	93,901	21 Hästjägare och						
Mattmar	25,038	9 Fältjägare						
<i>Undersåker</i>	450,219	18 Hästjägare						
Åhre	428,594	7 do och						
Kall	463,545	1 Fältjägare						
Mörsill	65,781	13 do						
<i>Sunne</i>	23,276	17 do						
Frösö	15,389	21 do						
Norderö	5,069	7 do						
Hallen	168,888	13 Hästjägare						
Marby	19,768	6 Fältjägare						
<i>Ovikens</i>	245,530	6 Hästjägare och						
Myssjö	21,315	16 Fältjägare						
<i>Berg</i> med Åsarnes kapell	238,887	8 do						
Rätan	205,577	31 do						
Klöfsjö	52,145	9 do						
<i>Hede</i> med Storsjö kapell	698,193	45 do						
Wemdalen	222,511	25 do						
Tännäs	433,480	36 do						
<i>Sveg</i>	309,296	12 do						
Linsell	239,468	5 do						
Elfros	88,153							
Öfver-Hogdal	44,686							
Lillherrdal	487,646							
Staden Östersund, tillhörande Brunflo pastorat	927							

egen jurisdiktion och administration.

Norra

Befriade från
rotering, emot
viss afgift.

Båtsmanshåll

c) att Öfver-Hogdals församling af Svegs tingslag och Herjeådalens fögderi utgör annex till Ytter-Hogdal inom Norra Helsinglands fögderi och domsaga af Gefleborgs län samt lyder under Upsala erkestift, då deremot hela det öfriga Jemtlands län tillhör Hernösands stift;

d) att byarne Lenstersjö, Kroknäs, Öfver- och Ytter-Turinge, i judicielt och administrativt hänseende tillhörande Rätans socken och Bergs tingslag af Jemtlands län, hafva kyrkorätt i Hafverö socken af Westernorrlands län;

e) att af det nybildade Näs pastorat moderförsamlingen tillhör Jemtlands norra domsaga och fögderi samt Lockne och Näs länsmansdistrikt, men annexförsamlingen Hackås deremot södra domsagan och fögderiet samt Ovikens länsmansdistrikt;

f) att byarne Qvittsle och Holabacken, belägne inom Mattmars socken, i ecklesiastikt hänseende tillhöra Alsens pastorat af Offerdals tingslag, men i judicielt och administrativt hänseende lyda under Hallens tingslag; och slutligen

g) att byarne Rotnäset och Granön tillhöra Frostvikens socken samt i judicielt och administrativt hänseende lyda under Hammerdals tingslag, men åtnjuta kyrkorätt i Tåsjö socken af Westernorrlands län.

Frågor om afhjelpande af flera bland dessa orgelbundenheter äro för närvarande på pröfning beroende.

Om *naturbeskaffenheten* af Jemtlands utefter fjellryggen utsträckta landskap råder i allmänhet föga kännedom och den föreställningen, att det hufvudsakligen utgör ett af berg uppfyllt, föga odlingsbart land. Ingen föreställning kan dock vara mindre grundad. Om man undantager sjelfva gränssträckan emot Norge och de derifrån till det inre landet skjutande fjellarmar, såsom i Frostviken, Föllinge, Offerdal, Undersåker, Oviken och Klöfsjö, hvarest förekomma fjellhöjder, hvilka dock ofta förete hög gräsvegetation samt ända till 1,500 fot öfver hafvet och till och med deröfver på sluttningarne erbjuda tillfälle till odling samt frambringa rika skördar af råg, korn och potatis, framställer sig det inre landet såsom en vidsträckt högslätt, omkring 1,000 fot öfver hafvet, genomskuren af otaliga vattendrag samt emellan dessa bildande mot vattendragen sluttande jordhöjder; men endast undantagsvis uppreser sig på hela denna landsträcka någon naken ofruktbar bergsrygg. Från Ströms stora vattendal i norr till Klöfsjöfjellen emot Herjeådalens gräns i söder eller på en sträckning af omkring 20 mil i denna rigtning samt från foten af Åreskutan i vester till Refsunds tingslag i öster eller till en bredd af omkring 12 mil utbreder sig denna högslätt med kalkblandade eller på kalkgrund hvilande jordlager, hvilka i allmänhet äga stor fruktbarhet och föga, om ens i någon mån, stå tillbaka för rikets öfriga mest gynnsamma jordarter. Om jordmånernas beskaffenhet i synnerhet, äfvensom om de naturrikedomar i öfrigt, hvilka Jemtland äger, har Agrikulturkemisten vid Kongl. Landtbruks-Akademien, Professoren och Riddaren Alex. Müller år 1860 afgifvit en särdeles upplysande berättelse, hvilken är från trycket utgifven och till hvilken jag underdånigst hänvisar.

I följd af markens allmänna och ganska starka sluttning mot vattendragen förekomma endast undantagsvis några vidsträcktare kärrtrakter af horizontelt läge. Men icke destomindre gifves måhända icke inom någon annan del af riket så mycken vattensjuk mark, som i Jemtland. Ända upp till spetsen af de betydliga jordhöjderna är det öfre jordlagret ofta så genomdränkt af vatten, att dessa högländta och starkt sluttande marker både gifvas och förtjena »myr»-namnet. En otalig mängd af s. k. kalkkällor bildar denna jordens allmänna vattensigtighet, hvilken i följd af källvattnets låga temperatur och kemiska beståndsdelar endast tillåter en klen växtlighet af dåliga foderarter och i allmänhet småväxt skog, oaktadt sjelfva jordlagrets goda beskaffenhet i och för sig skulle, om marken vore utdikad, förete hög fruktbarhet. Icke nog härmed, förorsakar dessa kalkkällors vatten en jordens och luftens afkylning, långt utöfver deras eget område, hvilken i hög grad nedsätter afven den utdikade och odlade eljest ypperliga jordens växtkraft samt öfver de odlade fälten, i synnerhet då fjellvindarne någon längre tid fortfara, utbreder härjande nattfroster. Det är hvarken Jemtlands nordliga läge eller dess höjd öfver hafvet, som hufvudsakligen motverkar landtbrukets utveckling.

De under senare 20 åren, synnerligen i början af 1840-talet, med statsbidrag understödde utdikningar af frostländiga och frostförande myrtrakter inom Jemtland hafva redan ådagalagt ett så märkbart inflytande på klimatet i allmänhet och på fruktbarheten och frostfriheten hos de utdikade och närbelägna fälten, att intet tvifvel, icke ens hos allmogen, återstår derom, att en allmännare genomförd utdikning utgör det första och angelägnaste vilkoret för Jemtlands uppbringande till en hittills knappast anad höjd af odling och fruktbarhet.

Provinsen Herjedalen deremot utgör ett synnerligen i vester berguppfyllt och öfverallt stenbundet land med föga fruktbara jordlager. Men äfven derstädes förefinnas vattensjuka och vidsträckta myrtrakter, genom hvilkas allmännare utdikning och odling, synnerligen af gräsväxter, boskapsskötseln skulle kunna ganska betydligt upphjelpas, samt den i allmänhet fattiga befolkningen beredas rikare utkomst.

2. Innevånare.

Enligt mantalslängderna utgjorde länets hela *folkmängd* vid 1850 års slut 51,364 personer, och Tab. N:o 1. ökades under följande qvinqvennium med nära 6 procent eller till 54,272. Bilagde tab. N:o 1 redogör för folkmängden under hvardera af de 5 år, som nu äro i fråga, dels enligt husförhörslängderna och dels enligt mantalslängderna; utvisande de förra en folkmängd vid femårsperiodens slut af 61,218 och de senare af 59,919 personer. Skilnaden emellan dessa olika källor för uppgifterna utgör icke mindre än 1,299 personer eller omkring 2 procent af det hela. Huruvida den till Jemtlands län hörande lappbefolkning, som uppgår till omkring 800 personer, är upptagen i de ur husförhörslängderna från Statistiska Central-byrån lemnade uppgifter har jag mig ej bekant. I mantalslängderna inbegripes ej denna befolkning. Endast under förutsättning af en i detta hänseende olika beräkningsgrund borde den betydliga skiljaktigheten mellan slutsommorna kunna förklaras, ehuru en jämförelse mellan husförhørs- och mantalslängderna för staden Östersund, der omförmälda förklaringsätt icke är möjligt, framställer en ännu betydligare skiljaktighet, då husförhörslängden redovisar för 1,496, men mantalslängden endast för 1,270 personer, och således uppgiften i den senare understiger den förra med 226 personer eller med mera än 15 procent. Om också anledning förefinnes, att en och annan person saknas i mantalslängden af de i husförhörslängden rätteligen upptagne, helst mantalsskrifningen ännu år 1860 förrättades af en på landet bosatt och med stadens förhållanden mindre bekant tjänsteman, förekomma likväl långt öfvervägande skäl att antaga den ojemförligt största felaktigheten ligga husförhörslängden till last. Oaktadt stadens starkt tillväxande folkmängd, uppgick nemligen denna vid sist och med synnerlig omsorg verkställda mantalsskrifning (2 år senare än omförmälde husförhörslängd afser) till endast 1,425 personer *).

Vid jämförelse af folkmängden, enligt mantalslängderna — eller den grund, som ensam i tidigare femårsberättelser blifvit följd — visar sig emellertid en *tillväxt* under femårsperioden af 5,647 personer eller 10,4 procent, och således starkare än under något af nästföregående qvinqvennier, — en lika naturlig som lycklig följd af de i allmänhet för Jemtland och dess jordbruk gynnsamma år, som sista perioden omfattar. Jemte goda skördar och den deraf förnämligast beroende folkökningen inom länet har också af det i samma mån ökade välståndet samt en vaknande företagsamhet framkallats större och mindre nya arbeten dels för jordens odling, dels ock i flera andra industriella riktningar, hvaraf åter icke obetydliga *inflyttningar* af arbetsfolk från andra orter blifvit föranledde. Bland *större allmänna företag*, som i detta hänseende utöfvat inflytande, förtjenar att särskildt omnämnas den af ett bolag med understöd af så väl statsverket som en stor del bland länets socknar under perioden började och snart fulländade nya väg- och vattenkommunikationsled emellan Bräcke, ej långt från Medelpad, och Norska gränsen till en utsträckning af omkring 22 mil.

*) Med anledning af ofvanstående torde här böra upplysas, att Statistiska Central-Byråns uppgift omfattar jemväl länet tillhörande Lappbefolkning, äfvensom att Stadspredikanten i Östersund uppgifvit folkmängden vid mantalsskrifningen d. 10 Dec. 1861 så väl som d. 31 Dec. s. å. till 1,571. Förklaring öfver skiljaktigheten är emellertid infordrad. B—g.

Icke mindre förtjent af uppmärksamhet i omförmälda och andra hänseenden är den mångsidiga och kraftfulla verksamhet, som Gustafs och Carlbergs kopparverks bolag utvecklat för tillgodogörande af de i Åreskutan befintliga rika kopparmalmstreck, af hvilka bolaget är i besittning, samt för ett utvidgadt och förbättradt jordbruk vid bolagets vidsträckta egendommar. Likaledes har också en mer och mer mot det inre af Jemtland utsträckt trädvarurörelse med deraf föranledda strömnings- och andra arbeten gifvit rik arbetsförtjenst åt ett ganska betydligt antal personer från andra orter.

Om också dessa med flere samtidigt inträffade större arbetsföretag uppdrifvit arbetslönerna till oerhörd höjd, hafva likväl, å andra sidan, dessa tillfällen till riklig arbetsförtjenst i sin mån föranledt bosättning inom länet af flera endast för tillfällig förtjenst hitkomne arbetare och sålunda i någon mån bidragit att fylla behovet af ökade arbetskrafter, ehuru detta behof, alltjemt stegradt, icke synes kunna tillfredsställas med mindre, än en stark inflyttning från rikets sydligare och folkrikare orter. Största hindret mot en sådan allmänare inflyttning ligger antagligen i den okunnighet om både landets beskaffenhet och folkets bergningsutvägar, som allmänligen förefinnes i de södra orterna, äfvensom i den dryga flyttningkostnaden.

Någon redogörelse för antalet inflyttade personer är jag ej i tillfälle att meddela, och icke heller för antalet *utflyttade* vidare, än att utflyttning till Amerika ägde rum hvarterdera af åren 1856, 1859 och 1860 af 1 person, men 1857 af 42 äldre och 27 barn. Den betydliga utflyttningen sistnämnde år hade sannolikt sin hufvudsakligaste grund mindre i 1856 års missväxt, än i en lifigare, snart åter lugnad religiös rörelse inom vissa trakter af länet, i förening med föga bestämbara orsaker till någon tillfällig missbelåtenhet med det härvarande och öfverdrifven föreställning om något bättre i det obekanta, aflägsna landet.

Af några svårare *farsoter* har länet under perioden lyckligtvis icke varit hemsökt. De få och ytterst vidsträckta provinsialläkaredistrikten, bland hvilka det norra ensamt omfattar mera än 166 kvadratmil, visa sig i allt fall, äfven under lyckligaste förhållanden, vara oförenliga med den omvårdnad, samhället borde egna åt denna viktiga gren af administrationen.

Icke heller förekomma i allmänhet några anmärkningsvärda egendomligheter i afseende på giftermålens talrikhet, nativitets- och mortalitetsförhållandena eller lyten, som till sina orsaker påkalla någon närmare utredning.

Huruvida den oftare epidemiskt förekommande sjukdomsformen *nervfeber* har sin förklaringsgrund i dietiska förhållanden eller i folkets benägenhet att under de långa vintrarne tränga sig tillsammans i ett enda föga väl ombonadt boningsrum, äfven då utrymme i flera bostäder alls icke saknas, eller i de flera veckor, till och med månader, på sina ställen fortgående slätterarbetena på vattensjuka myror, eller slutligen i landets allmänna här ofvan beskrifna, för växtlifvet och jordens odling menliga, af kalkällor genomdränkta beskaffenhet, tillhör den medicinska vetenskapen att förklara. Att dessa förr så härjande nervfebrar på senare åren, sedan landet blifvit mera utdikadt och odladt samt folkets bergningsvilkor tillåtit förbrukning af rikligare och bättre föda, framstått i en mildare karakter, är emellertid ett glädjande faktum.

En omständighet, om också obetydligt inverkan på mortalitetsförhållandena i det hela, har likväl förekommit mig på en gång så sorglig och beaktansvärd, att jag icke trott mig böra förbigå densamma, nemligen det relativt stora antal *sjelfmord*, som inom Jemtland förekommer. Vore folket till sitt lynne retligt, i religiöst hänseende upprördt, till lefnadssättet utsväfvande eller i betryckt ekonomisk ställning, skulle ur någondera af dessa grunder det olyckliga fenomenet kunna psykologiskt förklaras; men ingendera af dessa eller dylika omständigheter utmärker den Jemtlandska befolkningen i allmänhet eller har varit någon framstående orsak vid de flere fall af sjelfmord, som på senare åren ägt rum, och hvilkas jemförelsevis stora antal ådragit sig min synnerliga uppmärksamhet. En stilla, fridsam, mera vek än energisk, mera allvarlig än glädlig samt betänksam sinnesstämning utgör Jemtänningens allmänna *karakter*. Upplystare än allmoggen i kanske någon annan del af riket, både förstår och älskar Jemtänningen att öfverlemnna sig åt läsning

och betraktelser öfver ämnen, som förekomma inom hans verkningskrets, men grubblande förefaller han icke. Han är hvarken slösare eller girig, ehuru han gerna vill fullt tillfredsställa sina lefnadsbehof och väl bevakar sina rättigheter. Ömtålig om sitt eget oberoende, behandlar han väl sina tjenare och barn. I allmänhet kan ett osedligt och lastbart lefnadssätt sägas vara främmande för detta folk. Man har förebrått det obenägenhet för sträfsamt arbete; men man har dervid förbisett, att, om Jemtlänningen i naturlig följd af sitt lugna väsende gerna öfverlemnar sig åt maklig sysselsättning under vissa årstider, då jordbruket icke tager hans krafter starkare i anspråk, så är han deremot lika outtröttlig som någon annan landsortsbefolkning under sänings- och skördetiderna, då arbetena här mera än annorstädes hopa sig öfver hvarandra. Och jag har varit i tillfälle att af upplysta arbetsgifvare erfara, att Jemtländske arbetaren, föga böjd för afvikelse från gamla arbetsvanor, likväl, sedan nya blifvit införde, med lätthet lämpat sig derefter och hvarken i kraft eller ihärdighet eftergifvit från andra orter införskrifna mycket berömda arbetare. Med ett ord: i Jemtlänningens karakter och vanor förekommer intet anmärkningsvärdt, som nöjaktigt kan förklara de ofta inträffande själfmorden, om icke såsom förklaringsgrund må kunna antagas en sinnets vekhet, som betager förmågan att bära jemförelsevis ringa tillfälliga motgångar, ehuru Jemtlänningen, å andra sidan, visat sig med stor försakelse kunna uthärda den nöd, som fordom ofta hemsökte landet och hänvisade folket till det numera endast såsom tradition bekanta barkbrödet.

Måhända skall den, som tillfälligtvis besökt Jemtlands enda stad eller af företeelserna under torgdagar och vid marknadstillfällen derstädes tror sig kunna bedöma folkets vanor, vilja ifrågasätta riktigheten af det vitsord om *nykterhet*, som jag ansett mig kunna uttala. Men de undantag, som vid sådana tillfällen och i afseende å stadens arbetarebefolkning förekomma, bevisa, enligt min tanke, intet emot landets befolkning, om icke det att ovanan vid starka drycker i hemmen — inom hela Jemtland finnes, utom Östersund, intet utminuterings- eller utskänkningsställe för hela året medgifvet — alstrar ringare förmåga att tåla spirituosa, då sådane tillfälligtvis förbrukas. Samma omdöme om folkets nykterhet har i föregående femårsberättelser blifvit uttaladt; och i stället för bränvin förbrukas icke allmänneligen några andra rusgifvande drycker.

Ett bruk, som efterträdt rusdryckers förtäring och flerstädes anses hafva öfvergått till missbruk, är *kaffedrickning*, ehuru det alltid är vanskligt att bestämma, när det nyttigas gräns här är öfverskriden. Att kaffedrickning i synnerhet i vissa orter tagit stor utbredning bland befolkningen kan slutas deraf, att inom några socknar beräknas förbrukningen per person till 12 æ om året.

Bland folkets *födoämnen* intaga fortfarande en mer och mindre jäst eller, såsom den kallas, »surfisk», torkadt kött samt surmjölk, jemte potatis och ojäst tunnt kornbröd de mest framstående rummen; ehuru med folkets stigande välmåga äfven ladugårdens förädlade alster af smör och ost, äfvensom andra bättre födoämnen, mycket förbrukas.

Någon anmärkningsvärd förändring i folkets varma och väl arbetade *klädedrägt* vet jag ej att omförmåla, om icke att den fordom allmänna, af ullgarn stickade röda toppmössan mer och mer lemnar rum för modernare hufvudbonad af klädes- och ludna skinnmössor under olika årstider.

I afseende å *byggnadssättet* har den förändring mera allmänt kommit i bruk, der rik tillgång på kalk förefinnes, att till ladugårdar begagnas s. k. gjuthus, bestående af kalk, grus och sten, i de förra trädhushusens ställe — en förändring både varaktigare, skogbesparande och mera skyddande emot eldfara i de alltid med eldstäder och oftast äfven med bakugnar försedda ladugårdarne. Undantagsvis förekomma äfven boningshus af detta material, men skola i anseende till sin fuktighet icke vara ändamålsenliga. Ett för orten nästan fullkomligt främmande byggnadssätt af boningshus har vid den snart fulländade landtbruksskolan blifvit med fördel användt och kommer tvifvelsutan att vinna allmännare efterföljd, nemligen af gammalt byggnadstimmer såsom resvirke med in- och utvändig rappning. Ett sådant boningshus, först sent på hösten rappadt och inredt, har visat sig under första vintern väl beboeligt, föga fuktigt och fullkomligt utestänga Jemtlands både

vinterköld och fjellvindar. De öppna, vedödande *spislarne*, oftast saknande spjäll, förekomma ännu allmänt, ehuru, i synnerhet mot vestra gränsen, jernkaminer af Norsk tillverkning äfven kommit i bruk. Så kallade *sticktak* användas mer och mer allmänt så väl på bonings- som uthus samt utmärka sig lika mycket för ett vackert utseende som för varaktighet, vattentäthet, lätthet och billigt pris.

Några anmärkningsvärda åtgärder till beredande af beqvämlighet, renlighet, folknöjen m. m. vet jag ej att omförmåla. Föreningar till *öfning i vapnens bruk* finnas ingångna dels inom Alsens pastorat, under namn af skjutförening, organiserad mera för målskjutning än för krigiska öfningar, dels ock i Östersund under namn af »Jemtlands jägareförbund», hvilken förening, öppen för hela länet, har till ändamål såväl skjutöfningar som jagtens fredande och befrämjande.

Endast inom Alsens, Brunflo, Ovikens och Offerdals församlingar finnas *sockenbibliotheker* inrättade, men enligt i frågan vunna upplysningar är allmogen så väl i dessa som flera andra socknar ofta försedd med egna böcker så i religiösa som landtbruks- och humanistiska ämnen.

Den till Jemtland hörande *lappbefolkning*, hvilken jag i olika distrikter besökt, har utan undantag talat en ganska ren svenska, vida mindre behäftad med provinsialismer, än den öfriga befolkningens talspråk. Man tycker sig likväl förnimma, att Svenskan i Lappens mun mera är ett särskildt inlärdt språk, än modersmål; och verksamheten hos de till lappbefolkningens undervisning anställde kateketer samt presterskapet uppenbarar sig häri ganska fränstående.

På olika trakter inom länet förekomma *schismatiska rörelser*, hufvudsakligen i baptistisk rigtning; men ingenstädes hafva dessa föranlett bildande af särskilda församlingar.

3. Näringar.

Tabb. N:is 2 o. 3. *A) Jordbruk* och *B) Boskapsskötsel*. Bilagde tabeller N:is 2 och 3 utgöra den anbefallda sammanfattningen af de uppgifter, ur hvilka ifrågavarande hufvudnäringars ställning skall bedömas. Enligt min öfvertygelse äro dessa uppgifter, hvad jordbruket angår, ingalunda tillfredsställande, emedan de till en väsentlig del, nemligen rörande utsädet per tunnland och skördebelloppet i korntal, endast uttrycka medeltal af i hög grad varierande förhållanden och på en sålunda beträdd indirekt väg ingalunda lemna den faktiska kunskap om spanmålsproduktionen, som är så vigtig att äga och, enligt min tanke, långt säkrare kunde förvärfvas genom direkt undersökning om utsädets och skördens hela belopp.

Vid den af länets Hushållnings-sällskap år 1859, med anledning af Finans Komiténs frågor verkställda, sorgfälliga undersökning uppgafs exempelvis utsädet af råg per tunnland för hvarje särskild socken med ett visst medeltal, såsom 9, 12, 16, 21 och 24 kappar, ur hvilka sålunda funna medeltal ytterligare drogs ett länets medeltal af 18 kappar. På enahanda sätt angäfvos socknarnes medeltalsuppgifter om utsädet af korn (länets hufvudsäde) per tunnland 24 och 30 kappar samt 1 tunna 4, 7, 8, 10, 12, 16 till och med 28 kappar, ur hvilka vidt skiljaktiga uppgifter medeltalet för länet upptogs till 1 tunna 7 kappar. Det ligger dock i sakens natur, att om alla dessa medeltal skola få någon tillförlitlig betydelse, dertill erfordrades en specifik undersökning af utsädets belopp och arealen af den dermed besådda jorden vid hvarje särskildt jordbruk samt en derefter företagen noggrann summering af hela utsädet och hela den besådda arealen, för att finna det rätta medelutsädet per tunnland; men om så är, synes hufvudsaken eller utsädets hela belopp hellre böra sökas direkt såsom forskningens mål, och, sedan det är funnet, medelutsädet per tunnland derur härledas, än att tvertom söka detta senare indirekt, för att derifrån slutleda sig till hvad som i undersökningens serie redan borde hafva varit känt.

På alldeles enahanda sätt förhåller det sig, enligt min tanke, med den såsom hufvudsyfte angifna utredningen af skörden i korntal af utsädet. I samma mån denna skörd naturligen måste ännu mera än utsädet omvexla, blir socknarnes medeltal och länets derifrån hemtade ett i hög grad vanskligt öfverslag, i och

för sig, och en alltför otillförlitlig grund, så vida man nemligen derifrån vill komma till kannedom om produktionen. Huruvida något tillförlitligt omdöme angående jordbrukets tillstånd ur dessa faktorer kan härledas, lära väl och kunna ifrågasättas.

Ehuru denna underdåniga berättelses ändamål icke är att undersöka lämpligaste sättet för tillvägabrindande af en tillförlitlig jordbruksstatistik, har jag likväl trott mig kunna och böra i förbigående antyda den enligt min tanke oegentliga form, hvori jordbrukstabellen är uppställd, emedan de i enlighet dermed lemnade uppgifternas värde beror af formens större eller mindre lämplighet.

Såsom ofvan förnäles, egnade Hushållnings-sällskapet sorgfälligt undersökning åt de af Finans-Komitén framställda frågor. För att vidare fullfölja den derigenom beträdda vägen och förskaffa en fullständigare samt fortgående kunskap om de viktiga föremål, som ligga inom Hushållnings-sällskapets verkningskrets, vidtogs år 1860 den åtgärd, att genom Sällskapets Afdelnings-Ordförande *socknevis* infordra *årliga* uppgifter, enligt tryckta och utdelade blanketter, af hvilka jag underdånigst bifogar ett exemplar *). Sammandrag af

(Formulär i sammandrag. Originalen upptager ett vänligt skrifpappers-ark.)

*) Uppgift till Jemtlands läns Hushållnings-sällskap

från.....socknen, för år 18.....

Frågor.	S v a r.						Anmärkingar.
	St.	Tolf-ter.	Fot.	Kub.fot.	Centner.	Riksmt.	
1. Huru stort är inom socknen <i>årliga utsädet</i>? af hvete, råg, korn, hafre, blandsäd, ärter, potatis, lin- och hampfrö; <i>årliga skörden</i>? af hvete, råg, korn, hafre, blandsäd, ärter, potatis, humla, lin och hampa. 2. Med huru många geometriska tunnland (å 6 målningar) kan <i>jordbruket</i> under det sistförflutna året anses hafva blifvit <i>tillökadt</i>? af a) åker, b) äng, vare sig <i>artificial äng</i> (s. k. ristol eller nyland) eller <i>sjelfväxande äng</i> (uppröjd slått). 3. Huru många geometriska tunnland jord hafva under året blifvit <i>förbättrade</i>? genom grunddikning, vatten-afstappning, öfversilning. 4. Huru mycket af de särskilda jordbruksprodukterna <i>afyttras</i> från socknen? af hvete, råg, korn, hafre, blandsäd, ärter, potatis, humla, lin och hampa, hö. 5. Huru många <i> kreatur</i> finnas inom socknen af hvardera slaget? hästar, oxar och tjurar, kor, ungnöt, får, getter, svin. 6. Huru stor <i>afkastning</i> beräknas af <i>hvarje ko</i>? i smör, ost och missmör. 7. Huru många <i> kreatur</i> af hvardera slaget: hästar, oxar och tjurar, kor, ungnöt, får, getter, svin, samt <i>ladugårdsprodukter</i>: hudar, smör, ost och missmör hafva under året blifvit från socknen <i>afyttrade</i>? 8. Huru mycket säd och potatis användes till <i>utfodring af kreaturen</i>? 9. Huru mycket <i>skogseffekter</i> äro under året från socknen <i>afyttrade</i>? a) från skogstrakter försålde på viss tids afverkning: storverksträd st., bjelkar och sågtimmer st., plank och bräder, tolfter; b) från enskilde hemmans behållna skogar: storverksträd st., bjelkar och sågtimmer st., plank och bräder tolfter.							

traktande den rymd, hvartill åker och äng i Herjeådalen sannolikt uppgår, så torde utan öfverdrift kunna antagas, att Jemtlands län *vid femårsperiodens slut* hade omkring 40,000 tunnland åker och 300,000 tunnland äng.

Jemför man den alls icke öfverdrifvet uppgifna tillökningen af åker och äng för år 1860 med den för 25 år till Finans-Komitén lemnade uppgift, att åkerjorden ökats med 2,418 tunnland och ängen med 16,485 tunnland, så framgår derur ögonskenligen, hvad ock är ett allmänt bekant förhållande, att allmogens håg för jordbruk på senare åren i hög grad tilltagit.

Att *jordens beskaffenhet*, som till Finans-Komitén uppgafs vara *medelmåttig* i Jemtland och *svag* i Herjeådalen, i allmänhet hvad Jemtland angår förtjenat ett bättre omdöme, lärer väl svårligen kunna förnekas. Visserligen gifvas äfven i Jemtland vidsträckta trakter utom kalkformationens gräns, hvilkas jordmån bör betraktas såsom medelmåttig; men såsom allmänt omdöme borde, enligt min tanke, jorden i Jemtland snarare erkännas vara *god*. Att den icke afkastar hvad af sådan jordmån borde förväntas, må mindre tillskrifvas sjelfva jordens beskaffenhet, än det ofullkomliga brukningssättet i förening med den frostländighet, som, på sätt förut är anmärkt, endast genom en allmännare utdikning kan undanröjas.

Huru allmogen egnat tilltagande håg och arbete icke blott åt odling af nya fält, utan ock åt förbättring af de gamla, visar emellertid en jembörelse emellan uppgifterna till Finans-Komitén för 25 år och hvad ensamt för året 1860 blifvit upplyst. Enligt de förra hade 1,503 tunnland blifvit förbättrade genom grunddikning, 9,228 genom vattenaftappning och 249 genom öfversilning. För år 1860 upptages förbättringen genom *grunddikning* till 278 tunnland, genom *vattenaftappning* till 1,751 tunnland och genom *öfversilning* till 10 tunnland. Härvid bör likväl anmärkas, att vid den uppgifna grunddikningen icke i allmänhet får fästas det begrepp, som dermed rätteligen förstås. Egentlig grunddikning är väl bekant för några få bland allmogen och har verkligen på några ställen blifvit utförd; men allmännast torde man hafva förvexlat grunddikning med den annorstädes mera än här vanliga öppna utdikningen.

I sammanhang härmed må det ock tillåtas mig anmärka, att under hela femårsperioden blott ett enda *understöd af allmänna medel* för vattenaftappning kommit länet till godo. Den 27 Mars 1857 täcktes Eders Kongl. Maj:t i nåder bevilja några byar i Näskotts socken för sådant ändamål anslag, utan återbetalningskyldighet, af 860 R:dr och lån af 3,440 R:dr. Enligt föregående femårsberättelse hade något sådant understöd på 8 års tid icke blifvit Jemtland beviljadt. Då detta län således under sammanräknadt 13 år icke kunnat tilldelas mera än ett enda ringa understöd för arbeten, som här likväl äro så ytterst angelägna och skulle medföra så lyckliga resultat, synes intet tvifvel öfrigt derom, att de anslag, Rikets Ständer i omförmälda hänseende hittills för hela riket beviljat, äro för ändamålet alldeles otillräckliga, samt att särskildt anslag för Jemtland är af stort behof påkalladt.

Såsom det allmänna *brukningssättet* uppgafs till Finans-Komitén: *tvåskiftes-* i Jemtland och *tredingsbruk* i Herjeådalen. Jag tror ej, att den förra uppgiften rätt väl öfverensstämmer med det antagna begreppet om tvåskiftesbruk. I följd af hittills jembörelsevis obetydligt begagnadt höstsäde — förhållandet till vårsädet som 1:26 à 30 — trädes endast en mindre del af åkerjorden och i vissa trakter nästan alls intet. Hälften af åkern besås årligen med något råg, men hufvudsakligen korn, och å en större eller mindre del af den andra hälften odlas ärter, potatis och, likväl undantagsvis, rofvor. På senare tider har man ock börjat att på åkerjorden odla dels vicker och hafre, såsom grönfoder, dels timotej oftast ensamt, mera sällan med blandning af klöfver (mest Alsike-), hvarigenom ett slags vixelbruk småningom införes. Egentligen är det likväl på s. k. nyland eller ristor, som timotejodlingen bedrifves i vixelbruk med blandsäd (korn och hafre) samt mindre ofta ensamt hafre. Gräsvallarne å dessa nyland bibehållas dock vanligen alltför länge, ofta 8 à 10 år och deröfver. De i allmänhet höga, ej sällan öfverdrifna höpriserne, hufvudsakligen föranledda af stark efterfrågan vid timmerutdrifningen i skogarne, dit höet forslas 10—12 mil och derutöfver samt hvarest det betalas med till och med 1½ R:dr lispundet, torde förnämligast hafva framkallat odlingen af foderväxter, hvilken

både besparar och vida bättre godtgör de höga arbetslönerna, än spanmål, som i flera år stått i jemförelsevis lågt pris. I samma mån timotejodlingen tilltager, börjar det förr allmänna, men i förhållande till arbetet dyrbara skördandet af det sämre myrhöet att aftaga samt myrslåtterna upplåtas till torp eller utläggas till beten, hvarigenom åkerbruket är på väg att öfvergå till något bättre, så mycket än i detta hänseende återstår att önska.

För det årliga utsädet per tunnland; för tunnlandtalet af till odling af olika sädesslag använd åkerjord; för årliga behöfvat till utsäde; för skörden uppskattad i korntal af utsädet; afvensom för den årliga förbrukningen för hvar person redovisar jordbrukstabellen, så nära en dylik redovisning för närvarande är möjlig.

Jemte det jag underdånigst åberopar hvad i det föregående redan är anfördt, i afseende å vissa af dessa frågor, tillåter jag mig vidare, rörande skörden under hvartdera af de år perioden omfattar, ur de afgifna årsväxtberättelserna och i öfrigt tillgängliga källor anföra följande förhållanden:

Det första af dessa år eller 1856 gáfvo i Jemtland råg, korn, blandsäd och hafre endast 3:dje kornet, potatis 2:dra eller 3:dje kornet samt ärter alls ingen afkastning. I Herjeådalen var förhållandet ännu sämre. Råg och ärter gáfvo nästan ingen skörd, korn, blandsäd och hafre 2:dra och 3:dje kornet samt potatis högst 3:dje och af dålig beskaffenhet. Höfångsten i begge provinserna var under medelmåttan. Det var således missväxt. Men besparingarne från föregående år så hos enskilde som i de inom Jemtland befintliga distriktsmagasiner antogos vara så betydliga, att egentlig spanmålsbrist åtminstone för Jemtland icke befarades.

Detta årsväxtberättelsens yttrande bekräftades under den följande tiden. Genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref den 25 November 1856 beviljades de nödlidande i Herjeådalen understöd, utan återbetalningskyldighet, af 600 R:dr R:mt och Storsjö kapellförsamling af samma provins ett räntefritt lån af 1,200 R:dr, att återbetalas den ena hälften år 1858 och den andra 1859, hvilken återbetalning, sedan förlängd tid derför den 5 Mars 1858 i nåder beviljats, numera är till fullo verkställd. Till understöd för nödlidande i Jemtland täcktes Eders Kongl. Maj:t den 24 Mars 1857 bevilja 750 R:dr, hvaraf likväl endast omkring 600 R:dr behöfde anlitas; och blef återstoden till Stats-Kontoret återlemnad.

Från den inom länet med anledning af 1849 års missväxt bildade nödhjelpskassa meddelades dessutom Klöfsjö socknemän ett lån af 750 R:dr samt Storåsens byamän under Liths pastorat 300 R:dr, hvilka lån år 1858 återbetaltes.

Året 1857 gaf rågen i medeltal 6:te, kornet 6:te à 7:de, blandsäd 5:te, ärter 4:de och potatis 4:de à 5:te kornet, hvarjemte höfångsten var fullt medelmåttig. I anseende till sin goda beskaffenhet ansågs grödan vida öfverstigande medelmåttan.

Enär några byar af Myssjö socken genom hagelskada fått sin gröda förstörd, beviljades dem genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref den 17 Oktober 1857 ett räntefritt lån af 2,000 R:dr R:mt, att återbetalas åren 1858 och 1859 till hälften hvartdera, hvilken återbetalning jemväl blifvit fullgjord.

Dessa äro de allmänna understöd, som under femårsperioden i följd af skördens beskaffenhet behöft anlitas.

Ännu lyckligare än året 1857 var det nästföljande. Afkastningen af råg beräknas från 7:de till 12:te kornet; af korn, blandsäd och hafre från 6:te till 10:de; af ärter till 6:te à 7:de; af potatis till 8:de, 10:de och 16:de. Höfångsten var öfver medelmåttan. Totalomdömet: grödan i allmänhet god och vida öfver medelmåttan, på en del orter rik.

Skörden år 1859 beräknades af råg till 6:te à 8:de, af korn, blandsäd och hafre till 5:te à 6:te, af ärter till 4:de och af potatis till 4:de à 5:te kornet samt ansågs, lika med höfångsten, i allmänhet medelmåttig.

För det sista året af perioden eller 1860 antogs rågen gifva 8:de à 9:de kornet, blandsäden och hafren från 5:te till 7:de, ärter från 4:de till 9:de samt potatis från 5:te till 10:de kornet. Höfångsten var rik på hårdvall och medelmåttig på myrorna; och ansågs grödan i allmänhet öfver medelmåttan i Jemtland samt medelmåttig i Herjeådalen.

Beloppet af *hela skörden* för år 1860 skulle, enligt de här förut omförmälda genom Hushållnings-sällskapet införskaffade upplysningar, hafva utgjort: af hvete 619 kubikfot, råg 44,202, korn 496,064, hafre 19,064, blandsäd 72,864, ärter 62,574 och potatis 673,445 kubikfot. Att dessa qvantiteter likväl icke oväsentligt understiga de verkliga kan med fullkomlig säkerhet antagas. De för år 1861 inkomne upplysningar till Hushållnings-sällskapet synas redan antyda något sådant. Ännu tydligare framstår detta vid en jämförelse med den årliga *förbrukningen*. Denna uppgafs till Finans-Komitén utgöra $2\frac{1}{2}$ tunnor spanmål för hvar person i Jemtland, samt $1\frac{1}{2}$ tunna i Herjeådalen. Enligt de i samma hänseende till Hushållnings-sällskapet sedermera inkomna uppgifter — hvilka likväl sinsemellan förete så betydliga skiljaktigheter, att då spanmålsförbrukningen för person från *en* socken uppgifvits till endast 6 kubikfot samt från åtskilliga andra till 8, 10, 11 och 12 kubikfot, så har deremot från öfrige socknar inom Jemtland uppgifvits 13, 15, 16, 18, 19 och till och med 20 kubikfot såsom person-förbrukningen öfverhufvud — skulle också, om medeltalet af dessa uppgifter toges till grund, deraf framgå en årlig förbrukning för hvar person af nära $2\frac{1}{2}$ tunnor spanmål. Med antagande således af denna förbrukning inom Jemtland samt $1\frac{1}{2}$ tunna för person inom Herjeådalen, skulle länets hela spanmålsförbrukning för folkets omedelbara behof uppgå till sammanlagdt 900,900 kubikfot, oberäknadt en uppenbart alltför lågt uppgifven utfodring till kreaturen af 18,216 kubikfot, eller tillsammans 919,116 kubikfot, hvilket belopp likväl med 204,614 kubikfot och således omkring 30 procent öfverstiger hela den uppgifna skörden. Om också antagas kan, att personförbrukningen af spanmål något understiger den uppgifna, förekommer likväl ännu mera troligt, att skörden icke obetydligt öfverstiger hvad som uppgifvits och sannolikt uppgår till omkring 900,000 kubikfot, samt att således antingen årliga utsädet eller det besädda tunnlandtalet eller skörden i korntal eller, hvilket förekommer troligast, alla dessa faktorer äro för lågt uppgifna.

Ännu svårare är att rätt finna potatisförbrukningen; men äfven med den ganska låga beräkningen af omkring 2 tunnor för hvar person — den finnes från vissa trakter uppgifven ända till 4 tunnor — samt den uppgifna utfodringen till kreaturen af 43,000 kubikfot, skulle förbrukningen uppgå till omkring 800,000 kubikfot årligen.

Likasom *kornet* utgör länets hufvudsäde, kan det ock sägas nästan uteslutande ingå i folkets bröd- och mjölföda. Att produktionen deraf äfven vid medelmåttig skörd inom Jemtland fullt motsvarar provinsens behof och äfven är tillräcklig att fylla bristen inom Herjeådalen har flera års erfarenhet vitsordat. Under vanliga förhållanden uppkomma till och med öfverskott, för hvilka afsättning endast undantagsvis hittills kunnat beredas utom länet, i följd af den alltför höga transportkostnaden. Likaledes lemna skörden af öfriga vårsäden samt potatis full tillgång för ortens behof samt snarare öfverskott än brist, intill dess allmogen mera allmänt lär sig inse nyttan af kreaturens utfodring med åkerns alster. Endast af sädesslagen hvete och råg, det senare likväl mindre, behöfver länet ännu årligen tillförsel från andra orter.

De i allmänhet och vid jämförelse med förhållandet i öfriga landsorter ganska låga samt föga varierande *spanmålspriserne* inom länet under sista femårsperioden bevisa också desto hellre produktionens tillräcklighet, som behofvet af spanmåls införsel från hvilken annan ort som helst skulle hafva uppdrifvit priserne till särdeles högt belopp, då ensamt transportkostnaden för en tunna spanmål från Sundsvall (Jemtlands närmaste stapelort) till Östersund kan antagas uppgå till minst 8 à 10 R:dr. Med undantag för året 1856, då missväxten framkallade hög prisstegring, kunna handelspriserne å spanmål anses i det närmaste hafva utan egentliga vaxlingar under årets lopp öfverensstämt med, kanske dock något öfverstigit, hvarje års markegångspriser, hvilka utgjorde per tunna det i den å följande sida upptagne tab. Litt. B utförde belopp.

För att befrämja *trädgårdsskötseln* anställdes år 1859 en af Hushållnings-sällskapet aflönad och om viss minimi-inkomst tillförsäkrad *trädgårdsmästare*, med station i Östersund och förpligtelse, att på requisition tillhandagå länets innevånare emot bestämd, ej hög dagspenning. Han anlidades ganska allmänt och odlingen af

flera till köksträdgården hörande vanliga växter har gått något framåt; men synnerligen framstående resultat af denna verksamhet finnas ej för den korta tiden att omförmåla. Fruktträdsodling kan knappast sägas vara börjad, ehuru anledning ej saknas, att den skulle kunna lyckas, om behörig urskiljning vid val af träds slag och mot fjellvindarne skyddadt läge iakttages.

Boskapsskötselns stora betydelse för Jemtlands län har ännu icke vunnit något i handling öfvergånget allmännare erkännande bland länets allmoge. *Hästafveln*, från äldre tider med förkärlek omfattad, egnas ännu uppmärksamhet framför hornboskapen, hvilken oftast får nöja sig med knapp utfodring och föga omsorgsfull vård i osunda och illa inrättade ladugårdar. I detta hänseende röjer sig mycken okunnighet och vida mindre omtanke, än för jordbrukets förbättring. Måhända står dock Jemtlands allmoge i detta hänseende alls icke lägre, än allmogen i de flesta andra delar af riket, ehuru Jemtlands förträffliga beten och vidsträckta gräsbärande fält i förening med de verkligen goda egenskaper, af hvilka den här allmänna fjellracen i och för sig är utmärkt, göra försummelsen af boskapsskötseln mera i ögonen fallande. Den nästan fullkomliga bristen på föresyn vid väl skötta herregårdar — en föresyn, som i rikets mellersta och sydliga delar öfverallt står till buds — äfvensom saknaden hittills af en landtbruksskolas välgörande undervisning få dock icke lemnas ur sigte vid en jembförelse mellan Jemtland och andra orter; och fullt rättvist utförd skall, enligt min tanke, jembförelsen icke heller i förevarande hänseende utfalla till Jemtlands nachdel, oaktadt så ofantligt stora förändringar än äro att önska och förvänta.

Tab. N:o 3. Om antalet *vinterfödda kreatur* lemnar tab. N:o 3 upplysning; och i det föregående är redan i allmänhet redogjordt för höafkastningens större eller mindre ymighet under hvarterdera af de år perioden omfattar, likasom för de kvantiteter spannmål och potatis, som uppgifvits hafva år 1860 blifvit på kreaturen utfodrade, men antagligen vida understiga verkliga beloppet. I regeln torde med skäl kunna sägas, att fodertillgångarne, äfven om de uteslutande användes till underhåll af i och för jordbruket erforderliga dragare samt de befintliga ladugårdarne, icke fylla behovet af riklig utfodring; hvarföre visserligen med god hushållning öfverensstämde att minska kreaturens antal. För de långa och tunga transporterne måste emellertid ett eljest öfverflödigt antal hästar underhållas, och skogsafverkningen tager derjemte i anspråk betydlig dragkraft. Det är dock alldeles uppenbart, att genom myrutdikningar och deraf härflytande betydligare odling af gräsväxter icke allenast det nuvarande kreatursantalet, utan ett vida större skulle kunna rikligen underhållas.

Redan i det skick, hvori ladugården nu befinnes, lemnar den, oaktadt omförmålda missförhållanden, icke blott *produkter*, motsvarande länets behof, utan ock *öfverskott* för afsättning såväl till andra inrikes orter som till Norge. Enligt de till Hushållnings-sällskapet för år 1860 inkomna upplysningar, torde dessa öfverskott kunna antagas hafva det året utgjort omkring 800 hästar, 270 oxar och tjurar, 1,560 kor, 600 ungnöt, 270

Tab. Litt. B.

Markegångspriser å nedanstående sädesslag.

År.	R å g.		K o r n.		Ä r t e r.
	Jemtland.	Herjeådalen.	Jemtland.	Herjeådalen.	Jemtland.
1856..... R.dr R.mt	20	6	12	4,50	30
1857..... »	18		14,50		18
1858..... »	15,12		11,34		15,12
1859..... »	15,75		11,97		15,75
1860..... »	13,86		10,2		11,97

Anm. Det anmärkningsvärdt låga markegångspriset å råg och korn i Herjeådalen för 1856 har sin förklaringsgrund i den då derstädes skördade sädens nästan värdelösa beskaffenhet, efter hvilken priset bestämdes.

får, 296 svin, 800 hudar och skinn, 2,000 centner smör samt 1,000 centner ost och missmör. Håri är likväl icke inbegripet hvad som afsattes från Herjeådalen och som relativt uppgår till vida mera, än från Jemtland.

Handelspriserna under femårsperioden äro uppgifne på sätt i tab. Litt. C här nedan finnes utfördt. Tab. Litt. C.

De Jemtländska *racerna* af hästar och hornboskap äro ganska utmärkta, den förra numera ofta uppblandad dels med goda Norska, dels med adlare, fordom införda utländska; men hornboskapen af s. k. fjellrace är fullkomligt konstant. Några särskilda åtgärder till racernas förbättring äro icke på senare tider vidtagne.

Af *fjäderfän* förekomma allmänneligen endast höns.

Ett husdjur, som flerstädes egnas omsorg, och hvaraf afveln i en för främlingen förvånande mängd uppfödes, är *hunden*, oftast af den s. k. spetsracen. Hans skinn värderas högt för de varma pelsar, som utgöra en vigtig del af Jemtländska karlarnes vinterbeklädnad. Sådana pelsar, till hvilka åtgå 8 à 10 skinn, uppskattas till 100 R:dr och deröfver. Men det torde likväl kunna ifrågasättas, om ej denna hundafvel ändock utgör verklig misshushållning.

Svårare *farsoter* hafva endast under sista året af perioden bland husdjuren förekommit. Af Länsdjurläkaren behandlades då flera hundrade nötkreatur för *benskörhet* och omkring 200 renar för *rötfeber* eller, såsom lapparne benämna sjukdomen, ringorm. Många djur måste för dessa sjukdomars skull dödas. Rötfebern bland rendjuren har äfven under öfriga åren af perioden visat sig. Med undantag af året 1856, då det var ovanligt friskt bland kreaturen, hafva årligen förekommit spridda fall af olika sjukdomar, men i synnerhet af *springorm* bland hästarne. Detta i förening med rendjurens nästan årliga behof af läkarevård har föranlett Djurläkarens påkallande, stundom samtidigt, från vidt skiljda delar af länet. Att en enda Djurläkare icke kan vara tillräcklig inom ett län af mera än 430 qvadratmils omfång och med ett kreatursantal, fjäderfän oräknade, af omkring 160,000 st., ligger för öppen dag. Saknaden af upplyst läkares råd måste underhålla qvacksalveriet vid inträffande sjukdomsfall samt okunnigheten i allmänhet om husdjurens rätta vård och skötsel.

De ytterst knappa tillgångar *länets Hushållnings-sällskap* haft till sitt förfogande, endast omkring 1,000 R:dr R:mt årligen, hafva naturligen icke tillåtit någon vidsträcktare verksamhet; och vid femårsperiodens slut hade antalet af Sällskapets ledamöter nedgått till mindre än 100. Genom *premier* för långvarig tjänst och för väl vårdade ladugårdar; genom föranstaltade *kreaturs-* och *slöjdställningar* med dervid utdelade premier; genom inköp och spridning af tidsenliga *åkerbruksredskap*, *artificiella gödningsmedel* samt *gräs-* och *trädgårdsfrö*; genom anställning af en *trädgårdsmästare*; genom anläggning och underhåll af en *romkläkningsanstalt* för fiskodling, samt slutligen genom den undersökning af Jemtlands *jordarter*, som Professoren Müller, på Hushållnings-sällskapets bekostnad, verkställt, har dock Sällskapet sökt att främja flera för landtbruket och länet vigtiga ändamål. Inflytandet af denna verksamhet uppenbarar sig i synnerhet genom det hos allmogen tilltagande bruket af nyare tidens *åkerbruksredskap*, förnämligast plogar, af hvilka, oaktadt den dyra transporten från Sundsvall — 18½ mil landsväg till Östersund — nu mera årligen införskrifvas omkring 300 st., hvilka finna rask afsättning och mer och mer uttränga bruket af de gamla ofullkomliga redskapen.

Tab. Litt. C.

Handelspriser å kreatur.

År.		Hästar.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.
1856	} R.dr R.mt	150 à 200	60	45	40	20 à 25	4 à 4½
1857							
1858	} " "	150 à 200	65	50	45	20 à 25	4 à 4½
1859							
1860	" "	150 à 200	70	55	50	30 à 35	5

Ann. Priset å smör har varierat omkring 9 och 10 R:dr lipundet samt å ost och missmör ungefär hälften.

Först under sista året af perioden lyckades det att tillvägbringa landstingsbeslut om inrättande för länet af en *landbruksskola*. För detta viktiga ändamål åtog sig länets jordbrukare (hemmansägare, boställs- och kronohemmans-innehafvare samt arrendatorer), att under 10 års tid utgöra ett årligt bidrag af omkring 8 R:dr R:mt per mantal, hvilket beslut sedermera, för att ytterligare påskynda skolans inrättande och något förmildra den tunga afgiften, förändrades till upptagande af ett amorteringslån, stort 50,000 R:dr, hvarå ränta och 40:årig amortering utgår af all jordegendom, enligt dess skattetal. Särdeles lämplig lokal för skolan bereddes genom inköp af 3:ne vid hvarandra belägna hemman, och med uppförande af erforderliga åbyggnader — de gamla voro för ändamålet oanvändbara — har nu så fortgått, att skolan innevarande års höst kan öppnas. Stora förhoppningar fästas vid denna läroanstalts blifvande verksamhet, och det kan icke betvivlas, att Jemtlands intelligenta folk skall skyndsamt tillgodogöra sig rika frukter af skolans undervisning och föresyn, om, såsom jag hoppas, afsigten att af landbruksskolan tillika göra en *mönstergård* någorlunda lyckas.

Såsom bevis på stigande värma för de ännen Hushållnings-sällskapets verksamhet omfattar, torde kunna anföras, att detta Sällskap nu (1862) räknar nära 600 betalande ledamöter, till största delen bland länets allmoge.

En brist, som i hög grad återhåller lifligare utveckling af Jemtlands rika naturförmåner, är den af *tillräcklig arbetskraft*. Jag har redan i det föregående antydt denna brist och den enda utvägen att få den afhjelp, en starkare inflyttning från folkrikare orter. Genom spridande af kunskap om Jemtland och folkets goda bergningsvilkor skall en utvandring i stort åt detta håll möjligen framkallas; men samtidigt dermed måste också utvägarne för förvärfvande af jord vidgas. Här finnes visserligen mer än tillräcklig mark äfven nu, derest jordbruket gäfves mera intensiv än extensiv rigtning. Man är, såsom jag också antydt, på väg till en dylik förändring, ehuru allmogen ännu med tvekan upplåter äfven aflägsnare marker till nybyggen och torp, likasom den egentliga arbetsklassen oger nä underkastar sig det beroende, som dagsverksskyldighet anses medföra. Blevde deremot genom allmännare utdikning frostländigheten undanröjd och förtroendet till den odlade jordens säkrare afkastning derigenom stadgadt, utan hvilket ett intensivt jordbruk icke är möjligt, samt de stora nu föga fruktbara myrtrakterna beredda för odling, så skulle, utom allt tvifvel, dessa trakter upplåtas på billiga vilkor till arbetare, som, emot viss köpeskilling, årlig afgift eller dagsverksskyldighet, ville ned-sätta sig der.

Endast undantagsvis finnas ännu *dagsverkstorp*are, än mindre *statorp*are. Jordbruksarbetare utgöras förnämligast af den jordägande allmogen och dess barn samt af tjenare i husbondens bröd och af daglönare.

Tab. Litt. D. *Dagsverkspriserna* hafva snarare öfver- än understigit följande i markegångstaxan upptagne (tab. Litt. D).

Tab. Litt. D.

Dagsverkspriser enligt markegångstaxan.

År.	Under andtiden.				Andra årstider.			
	Jemtland.		Herjedalen.		Jemtland.		Herjedalen.	
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.
1856..... R:dr R:mt	1,50	0,98	1,25	0,88	1,00	0,67	0,88	0,67
1857..... » »	1,67	1,08	1,50	1,00	1,67	0,78	1,12	0,75
1858..... » »	1,60	0,90	1,50	1,00	1,16	0,75	1,00	0,75
1859..... » »	1,60	1,00	1,50	1,00	1,25	0,80	1,00	0,75
1860..... » »	1,75	1,00	1,50	1,00	1,25	0,75	1,00	0,75

Allt på arbetarens egen kost.

I *stängselväsendet*, sådant det af ålder varit, har under femårsperioden icke inträdt någon märkbar förändring. Att mycket arbete och mycken skog derigenom onödigtvis förslösas är ett alltför beklagligt missförhållande, hvartill Jemtland, likasom tvifvelsutan de flesta delar af riket, ännu gör sig skyldigt.

C) *Skogshushållning*. Öfver de förhållanden, som i detta hänseende förnämligast borde utredas, Tab. N:o 4. lemna tab. N:o 4 den enda tillgängliga upplysning, eller öfver arealen af kronans och boställens skogar.

Intill sista året af femårsperioden fanns icke någon *jägerijesteman* anställd inom länet. Den då anställde Jägmästaren, med årlig lön af 1,200 R:dr, har sedermera till sitt biträde erhållit 4 Skogsuppsyningsmän, hvardera med 150 R:dr årlig lön och högst 50 R:dr arfvode derutöfver, i mån af deras nit och verksamhet. Denna verksamhet faller inom en senare tid.

Saknaden af all annan tillsyn öfver kronans vidsträckta öfverloppsmarker, än som af länets alltför fåtaliga och af andra bestyr öfverhopade kronobetjente kunnat utöfvas, äfvensom bristen på ordnad hushållning med skogarne, utesluta möjligheten af den närmare redogörelse, som formuläret för berättelsen i denna del afser och förutsätter. Jag är derföre icke heller i tillfälle att annorlunda än ytterst allmänt yttra mig öfver detta eljest så viktiga ämne.

Till de flera *träddvarubolag*, som bildat sig utefter floddalarne mot Östersjön, har allnogen ganska allmänt försålt sina, vattendragen närbelägna och tillgängliga skogstrakter, oftast för afverkning under viss tid, vanligen 50 år, och med vilkor att endast den mogna skogen af visst omfång får tagas. Endast sådan skog äger också här något värde, som kunde löna de dyra utdrifnings- och flottningsarbetena. Om denna skogsafverkning utöfvar något menligt inflytande för orten och landet; icke ligger det menliga deri, att skogshushållning derigenom motverkas. Olägenheterna träffa jordbruket genom uppdrifna arbetslöner, ehuru, å andra sidan, också afsättning af landbrukets produkter på samma gång befrämjas och det till vida högre pris, än eljest kunde erhållas. Hushållning med skogarne eller åtminstone den negativa värden, att de icke afsigtligt eller af vårdslöshet lemnas åt eldens härjningar, blir den lika naturliga som relativt lyckliga följden af träddvarornas uppskattning till något värde. Huru annorlunda före skogsafverkningens början tillgått äfven utefter floddalarne är både lärorikt och sorgligt att på närmare håll undersöka. Ofantliga skogssträckor, då fullkomligt värdelösa och inkräktande på betesmarken, hafva blifvit afbrände, såsom det minst besvärliga sättet att »hålla skogen ifrån sig»; och med skogen uppbrändes äfven matjorden. Man ser vidsträckta trakter, der eldens härjningar ännu efter ett halft, kanske helt sekels förlopp uppenbara sig i nakna, på all växtlighet blottade hedar; och har än längre tid förflutit, finner man naturens lyckligtvis oemotståndliga alstringskraft ånyo framträda först under formen af föga värdefulla bladväxter och löfträd, hvilka likväl efter ännu ett eller annat sekel lemna rum för de under deras skydd slutligen ånyo försigkomna barrskogarne. Det är ett långsamt sätt att befordra skogarnes återväxt. Bättre för nutid och kommande tider synes mig då, att man låter skogen gälla hvad den kan, hellre befrämjar än motverkar förnånlig afsättning, då sådan står till buds, och så uppmuntrar till vård om befintliga och till omtanka för uppdragande af nya skogar.

Genom föresyn vid de under statens disposition lydande skogar, en föresyn, som visar icke blott huru skog bör skötas för att tillväxa, utan huru den bör skötas för att ge högsta möjliga afkastning, och genom spridande bland folket af undervisning i dessa ämnen, med den enskilde lemnad frihet i sin hushållning, skall i denna viktiga hushållsgren, likasom i hvarje annan, den enskilda omtanken lära sig att alltmera göra gällande de för olika orter och förhållanden passande hushållsmethoder, som bäst befrämja egen och efterkommandes fördel, om också undantag af dåraktiga slösare, som för stundens vinst lemna framtiden ur sigte, då, såsom nu, aldrig skola saknas.

Den för norra länen vid Sillre i Westernorrlands län inrättade *skogsskola* har först efter femårsperiodens slut blifvit öppnad.

Såsom allmänt inflytande af *skogsafverkningen* inom Jemtlands län torde företrädesvis förtjena anmärkas att jordens odling och fruktbarhet derigenom befrämjats. Det är nemligen ett väl bekant förhållande, att, likasom brist på skog förorsakar jordens för växtligheten menliga uttorkning och aflägsnar erforderlig nederbörd, så förorsakar, å andra sidan, öfverflödet af skog en kyla och fuktighet, hvaraf växtligheten tillbakahålles. Inom Jemtlands äldsta bygd omkring Storsjön lider landet visserligen icke af för mycken skog. Man torde snarare kunna säga motsatsen, helst om man skulle döma af de ganska höga trädvaruprisen, hvilka dock mindre äga sin grund i skogsbrist, än i höga arbetspris. Andra trakter af Jemtland gifvas dock — och dessa äro de vidsträcktaste — der ännu kan sägas vara rik tillgång, om icke öfverflöd på skog.

Jemtlands från Östersjön och stapelort aflägsna läge lemna icke tillfälle att närmare beräkna *exporten* af skogsprodukter hvarken i kvantitet eller penningar. Att denna export likväl är ganska betydlig utefter Ljusnans, Ljungans, Indalselvans och Ångermanelvans floddalar samt snarare i till- än aftagande, i den mån bifloderna upprensas, kan emellertid med visshet sägas. Enligt de upplysningar, som meddelades Finans-Komitén, hade redan år 1859 omkring 500,000 R:dr blifvit af enskilde bekostade på strömrrensningar inom länet under de nästförutgångna 25 åren; och dessa arbeten fortsättas alltjemt.

Svedjande förekommer visserligen här och der, men icke till någon större betydhet.

Endast ofullständiga upplysningar hafva kunnat erhållas öfver antalet *skogseldar*, som under perioden inträffat. Sedermera utfärdadt påbud om rapport i hvarje sådan händelse torde för framtiden tillåta noggrannare redogörelse. Enligt hvad emellertid blifvit uppgifvet, hade år 1856 endast 2, år 1857: 3, år 1858: 4, år 1859: 6 och 1860 åter endast 2 skogseldar förekommit, af hvilka en år 1858 i Herjeådalen utbredd sig på omkring 2,000 tunnland, men alla de öfriga varit af ringare, oftast mindre än 100 tunnlands omfång. Deras uppkomst tillskrifves allmänast vallhjon och vägfarande, af hvilka de förra, i synnerhet då kreaturen mycket besväras af yrfän, antända stora stockeldar, som föga aktsamt vårdas; likasom formän föga akta på de eldar, som under hvilostunderna af dem uppgöras vid vägen.

Inom länet finnes intet glasbruk, obetydliga och få tegelbruk, ingen pottaske- eller hartstillverkning, obetydlig salpeterberedning samt tjäru-, beck- och kalkbränning knappast motsvarande ortens behof. Kolning verkställes hufvudsakligen för Huså kopparverk samt för Rönnöfors och Ljusnedals jernbruk, begge med ringa tillverkningsbelopp. I intetdera af dessa eller dylika hänseenden kan skogsförbrukningen sägas vara af betydhet i förhållande till skogstillgången. Icke heller förtjenar i detta hänseende antalet getter — den fattiges bästa kreatur — någon ogillande uppmärksamhet. Eldstädernas och stängselsättets beskaffenhet förorsakar utom allt tvifvel den största *skogsförödelsen*.

Visserligen äro skogsprodukter i stigande *pris* samt i trakten omkring Storsjön och på några andra ställen ganska dyra; men det är mindre sjelfva veden än arbetet, som stigit.

Torftägt, stenkol eller andra surrogater för skogsbränslet förekomma ej inom länet.

Tabb. N:is 5 o. 6. D) *Rofdjurs utödande*. Tabellerne 5 och 6 redogöra för antalet dödade rofdjur och af rofdjur dödade husdjur, så vidt dessa förhållanden kunnat utredas.

Ännu under ifrågavarande period hade hvarje tingslag för sig ordnad om skottpenningar och hvad härmed äger sammanhang. Numera är detta en länets gemensamma angelägenhet.

Tab. N:o 7. E) *Bergs- och brukshandtering* samt F) *Fabriker, manufaktur och handverk*. Den summariska redogörelsen för dessa ämnen lemna tab. N:o 7.

Bland bergshandterings-inrättningar intaga *Gustafs och Carlbergs kopparverk* på slutningen och vid foten af Åreskutan ett högst betydande rum, mindre likväl för kvantiteten af den dervid under perioden tillverkade koppar, än för dennas utmärkta beskaffenhet och den betydliga tillverkning, som förmodas kunna åstadkommas, sedan bolaget, som nu äger detta verk, hunnit fullborda de dyra och med stor omsorg anordnade nya inrättningar af vask- och bokverk, hvilka under perioden blifvit påbörjade och till någon del nu äro färdiga

att bringas i verksamhet. Man hoppas att i den närmaste tiden kunna uppbringa tillverkningen från 1,000 å 1,200 centner till 5,000 centner och till och med fördubbladet af sistnämnde qvantitet anses icke vara ett aflägsset mål. Vid Trondhjemsfjorden i Norge har kopparverket sin närmaste och naturliga stapelort, derifrån ock, om en högt drifven koppartillverkning skulle sådant fordra, coaks, såsom brännmateriel — ännu nyttjas och behövas endast trädkol — skulle kunna införas utan öfverdrifven kostnad, helst sedan den nya kommunikationsled, som snart öppnas, både förkortat väglängden och öfvervunnit de starka lutningar, hvaraf gamla vägen öfver fjellryggen besväras.

Rönnöfors *jernbruk*, det enda inom provinsen Jemtland, förädlar hufvudsakligen myrmalmer och har lyckats att deraf bereda ett för smidbarhet och seghet ganska utmärkt stångjern, som har god afsättning till högt pris så inom Jemtland som på Norge. Det är att beklaga, att denna tillverkning, för hvilken rika malm- och koltillgångar finnas, ännu icke kunnat uppdrivas till ett ortens stigande behof motsvarande belopp, än mindre utvidgas till fabriksmessig tillverkning af behöfliga och lifligt efterfrågade åkerbruksredskap.

Att *fabriks-* och *manufaktur-*produktionen samt *handtverkerierna* inom länet i allmänhet icke ens motsvara ortens behof, än mindre lemna öfverskott för utförsel, är en helt naturlig följd af de höga arbetsprisen och de öfverdrifna transportkostnaderna så väl för råämnen, hvilka från andra orter behöfde förskaffas, som för de förädlade varor, hvilka skulle kunna dit föryttras.

Inom vissa trakter af länet kan *skogsafverkningen* snarare betraktas såsom hufvudnäring än binäring. Icke blott dessa traktens egen befolkning, utan äfven arbetsfolk från öfriga delar af länet samt vida aflägsnare landsorter tillströmma i hundrade- till och med tusental till floddalarna, der genom betingsarbeten en karl med häst kan genom hjelkhuggning och utdrifning dagligen under vinter- och vårdagarna förtjena ända till 8 å 10 R:dr. Det är dock ett tungt arbete, ofta förenadt med försakelse i skogsmarkerna af bostäder och andra bekvämligheter; och då under sådana förhållanden lefnadskostnaden derjemte blir mycket hög, torde behållningen af de höga arbetsförtjensterna i allmänhet föga öfverstiga hvad med mindre ansträngning och bättre värdad helsa under vanligt arbete kan förvärfvas.

Till en af de mest framstående binärningarne är att hänföra *varuforslingen* till och från de aflägsna Östersjö- och Nordsjökusterna. På denna varuforsling nedläggas årligen högst betydliga dagsverken och dragkrafter, som för jordbruket och öfriga näringar gå förlorade; och fastän transportkostnaden är otroligt dyr — den betalas vanligen med 1,25 å 1,50, stundom 2 R:dr per mil för ett enbetslass om högst 40 lispunds vigt — visar det sig likväl, att allmoge, som sysselsätter sig med varuforslingen, i allmänhet befinner sig i vida sämre vilkor, än de, hvilka uteslutande egna sig åt skötandet af sitt landtbruk. Varuforslingen alstrar håglöshet för jemnt arbete, förslappar tillsynen öfver jordbruket, fördyrar lefnadskostnaden, demoraliserar folket, utsliter dess kläder, dragare och fordon, förspiller gödseln på landsvägen och lemnar, när allt noga räknas, dålig behållning. För Jemtlands framtid är det en lifsfråga att vinna lättade kommunikationer med kusterna. Till den Norska är målet snart uppnått. Till den Svenska måste uppnåendet med all kraft bedrivas, så vida Jemtland icke skall återhållas i sin utveckling och tvingas att helt och hållet öfverflytta sin rörelse på Norge, äfven då sådant eljest icke vore af naturliga skäl påkalladt. Ett väl utarbetadt förslag till ny kommunikationsled emellan Bräcke i Jemtland och Sundsvall, förmedelst ny landsväg till Torp i Medelpad, derifrån kanalisering af Ljungan till Stöde och slutligen omkring 2½ mil jernväg till Sundsvall blef mot slutet af sista femårsperioden underställt Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning, men ansågs då, i anseende till riksdagens snara afslutande, icke kunna öfverlemnas till Rikets Ständers behandling.

Till *binärningar* kunna vidare räknas kolning till bruken, jagt och djurfångst, fiske, bössesmide, tillverkning af tobakspipor af jernbleck samt tobaksdosor af messing, salpeterberedning, tillverkning af laggkärl, tegelslageri m. m., samt till husslöjd: ullspånad och tillverkning af vadmal, golfmattor, klädningstyger m. m.

Enligt de upplysningar, Hushållnings-sällskapet för år 1860 införskaffade, beräknades den samma år *föryttade skogsfogel*, tjäder, orre och hjerpe, uppgå till 26,180 st., enligt s. k. hjerpräkning, d. v. s. att en tjäder (tupp eller höna) räknas för 3 och en orre för 2 hjerpar.

Fisket bedrifves allmänt i de många vattendragen och lemnar ett ganska väsentligt bidrag till folkets föda. I synnerhet är det i Ströms mer än 12 mil långa vattendal samt i Frostvikens fjellsjöar, som fisket af öring, rör och harr m. fl. utmärkta fiskslag såsom väsentligare näring idkas, ehuru på senare tider mindre än fordom, då saltad fjellfisk utgjorde en betydlig handelsartikel på Ströms vintermarknad. Det var då ett allmänt bruk, att bonden med eget husfolk och legda arbetare lemnade hemmet för att flera veckor idka fiske i 10 till 20 mil aflägsna vattendrag, hvilket ansågs fullt lika angeläget som någon annan del af hemmansbruket samt till och med föredrogs detta. Hågen och förtroendet för landtbruket samt de höga arbetslönerna hafva emellertid mer och mer förändrat denna sed.

De åtgärder, hvilka Hushållnings-sällskapet under perioden vidtagit till befrämjande af *fiskodling*, hafva blifvit gynnade af den tillfälliga lyckan, att en man, C. Byström, lika kunnig som nitisk, egnat hela sin tid åt detta ämne. Inflytandet af hans verksamhet faller inom en senare period och skall otvifvelaktigt blifva af stor betydelse, helst sedan Byström, för närvarande understödd med Byzantinskt resestipendium, hunnit i andra länder, der fiskodling gjort stora framsteg, förvärfva vidare insigt och erfarenhet i denna hushållsgrens praktiska utöfning.

Bössesmidet har sedan åldriga tider varit en till viss konstfärdighet uppdrifven binäring i en trakt af länet. Så ock tillverkningen af *tobakspipor* och *tobaksdosor*, hvilka finna afsättning äfven utom länet och i synnerhet spridas till Stora Kopparbergs län samt vittna om ganska stor arbetsskicklighet.

Öfriga binärningar äro af föga betydenhet samt snarare i af- än tilltagande; och enligt min tanke är detta ej att anse såsom någon olycka, minst i ett land, der, såsom i Jemtland, hufvudnäringarne, jordbruket och boskapsskötseln, lida brist på arbetskrafter. I regeln tror jag ock att hvarje försök att på konstlad väg uppmuntra näringar i allmänhet och binärningar i synnerhet snarare skadar än gagnar icke minst dem, hvilkas väl man vill befrämja.

Bränvinsbränning har åren 1856, 1858, 1859 utöfvats vid 2:ne ångbrännerier, åren 1857 och 1860 vid allenast 1. Lägsta tillverkningen var år 1857, endast 9,688 kannor; 1856 tillverkades 20,080 kannor; 1858: 28,433 kannor; år 1859: 31,507 kannor, men år 1860 icke mindre än 81,528 kannor. De föregående åren hade behofvet blifvit fylldt från andra orter. Den tilltagande tillverkningen betecknar mindre någon ökad förbrukning, än att jordbruket lemnat ökade öfverskott, hvarigenom tillförsel från andra orter kunnat inskränkas. Åtgången af bränvin jemförd med folkmängden företer i Jemtland en *förbrukning* af omkring 1½ kanna för person, då jemförelsen för hela riket deremot anger 2- å 3-dubbel förbrukning.

Huru skeft man bedömer en landsort, då man uppskattar dess vigt efter de *statsinkomster*, hvilka derifrån direkt utgå, bevisas, om sådant eljest vore nödigt, af förhållandet med bränvinsbränningen. Denna lemnade år 1857 en skatt af 4,834 R:dr, men året 1860 af mera än 50,000 R:dr. Det förekommer emellertid lyckligtvis ingen anledning att antaga, det Jemtland året 1860 lemnade högre bidrag till statsverkets inkomster af bränvinstillverkningen, än något af de föregående åren. På samma sätt bidrager ock Jemtland till statens tullinkomster, äfven om dessa vid Dufeds- och Funäsdalens tullkamrar äro ringa. De ojemförligt största tullpligtige varupartier, som här förbrukas, hafva ökat tulluppbörden i Sundsvall och Stockholm, kanske äfven Calmar och Ystad, o. s. v. Ett hårdt yttrande angående Jemtland inom något riksstånd under någon del af de senaste riksdagarne har föranledt dessa erinringar, hvilka eljest kunde och till och med borde vara öfverflödiga.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

A) *Landkommunikationer.* Ehuru rikt på stora och segelbara vattendrag, har Jemtland ännu sina Tab. No 8: förnämsta och hufvudsakligaste kommunikations-anstalter i *landvägarne*. Dessas hela längd, längden af de med skjutsstationer försedde m. fl. omständigheter, om hvilkas utredning är föreskrifvet, innefattas i tabellen No 8. I förhållande till länets vidd äro befintliga vägar alltför få. Genom länets norr om Östersund belägna del på en sträckning af omkring 20 mil finnes icke en enda väg i ostlig och vestlig riktning emot kusterna, hvarföre minst *en* ny väganläggning af omkring 12 miles längd derstädes är ett allmänt insedt behof; men i förhållande till hemmantalet är väghållningen redan ett synnerligen tungt onus. Omkring $\frac{1}{10}$ dels mil belöper på hvarje mantal.

Ganska stora arbeten hafva emellertid blifvit nedlagda för de backiga vägarne *omläggning* och på vägarne *underhåll*. Vägarne beskaffenhet i allmänhet torde ock kunna sägas vara ganska god, och ökad beredvillighet bland länets innevånare att förbättra sina vägskiten kan efter detta motses, sedan nästlidne år en ny och för hela Jemtland gemensam *vägdelning* blifvit tillvägabragt, hvarigenom en hvar i möjligaste mån fått sitt vägskite närmare bostaden. Förut gafs exempel, då hemmansägaren hade ända till 9 à 10 mil till sitt vägskite.

Inom Herjeådalen är gemensam *vägdelning* beslutad, men ännu icke genomförd. Den hittills ojemna vägdelningen derstädes tillåter icke strängt utkräfvande af tillbörligt underhåll, synnerligen hvad angår den *nyanlagda* vägen genom Hede tingslag till Norska gränsen. Denna väg, som i sista femårsberättelsen omförmalades såsom afsynad, blef emellertid först godkänd åren 1856 och 1857. För en vägsträcka till en del öfver fjellen emot Norge af mera än 9 mil utgick statsbidrag med endast 29,175 R:dr. Den fattiga och fåtaliga allmogen betungades öfver höfvan med detta vägarbete och afsyningen måste derföre med stor skoningsamhet verkställas. Följderna af arbetets klena utförande visa sig redan i omöjligheten för folket att underhålla vägen i någorlunda försvarligt skick, förr än en grundlig omarbetning blifver utförd. Statsanslaget för den Svenska sidan uppgick också endast till omkring 3,000 R:dr per mil, då Norska anslaget för fortsättningen på andra sidan gränsen skall hafva öfverstigit 20,000 R:dr milen.

Vidare äro under sista femårsperioden *afshutade*:

a) Vägomläggning på åtskilliga ställen inom Undersåkers och Åre socknar, med statsbidrag af 33,337 R:dr 50 öre;

b) Den s. k. Grubbkälsvägen, öster om Storsjön, mellan Bergs och Hackås socknar, med en beräknad omlägningskostnad af 37,428 R:dr, hvartill statsbidrag utgått med 28,050 R:dr;

c) Ombyggnad af åtskilliga broar å den s. k. Carl Johansvägen öfver Jemtlandsfjellen till Norge, hvartill statsanslag utgått med 25,350 R:dr;

d) Vägförbättringar i Ragunda tingslag, utan allt statsbidrag, för en kostnad af 5,269 R:dr;

e) Ny *bro* öfver Hårkan, byggd af Liths tingslag med en kostnad af omkring 10,000 R:dr, också utan statsbidrag.

Under perioden *påbörjade*, men vid dess slut ännu icke fullbordade vägarbeten äro:

1. Den nya väg- och vattenkommunikationen mellan Bräcke och riksgränsen, som, understödd med statsanslag af 244,500 R:dr, innevarande sommar skall öppnas för allmän trafik;

2. Omläggning af vägen emellan Krångede och Gisselgård i Ragunda, hvartill statsanslag genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 18 Mars 1856 beviljades med 4,000 R:dr;

3. Omläggning inom samma tingslag af vägen emellan Bispgårdens gästgifvaregård och gränsen mot Ångermanland, med ett nyssnämnde dag i Nåder beviljadt statsbidrag af 5,900 R:dr; samt

4. Reparation af Badsjösundsbron i Undersåkers tingslag, hvartill Eders Kongl. Maj:ts den 9 Mars 1860 täcktes i Nåder bevilja 8,840 R:dr såsom statsanslag.

Utom det dryga vägunderhållet sommar- och vintertid har länet också att underhålla flera dyrbara *broanläggningar* samt icke mindre än 13 *färjesund* i Jemtland och 2 i Herjeådalen. Så väl *bro-* som *färjepennningar* uppbäras enligt fastställda taxor; men oberäknadt dessa afgifter, som färjemännen vid sunden åtnjuta, uppgår Jemtlands af hemman utgående bidrag för färjeroddens uppehållande till mera än 1,000 kubikfot korn årligen. Huru mycket broarnes underhåll kostar för år har jag ej fått noggrannt utredt, och denna kostnad är naturligen underkastad stor omväxling, i den mån broar behöfva ombyggas. Någon närmare upplysning meddelas dock här nedan i sammanhang med redogörelsen för kommunalutskylder.

Vägpennningar erläggas endast å de båda genom Jemtland och Herjeådalen till Norge gående fjellvägar och motsvara ungefärligen årliga underhållet af samma vägar, de många broarnes underhåll undantaget.

På den allmänna landsvägen genom Jemtland af nära 25 mils längd torde finnas omkring 50 *grindar*; varande antalet grindar å allmänna lands-, härads- och socknevägarne tillsammans uppgifne till 218 st.

I hela Jemtland är *gästgifveriskjutsen* upplåten på entreprenad för provinsens gemensamma räkning, hvarigenom alla skjutsskyldige hemman, efter skattetalet vidkännas lika afgifter, hvilka också här nedan närmare omförmälas. Denna gemensamhet så i skjuts- som gästgifverihållning m. fl. allmänna onera har endast kunnat tillvägabringas genom den för Jemtland af ålder bibehållna landstingsinstitutionen. Herjeådalen åter hade under femårsperioden dels reserv-, dels entreprenadskjuts.

Postskjutsen från Östersund dels till Bräcke, dels till Wemdalen, dels, en gång i veckan, till Norska gränsen, bestrides af posthemman; i öfrigt deremot hufvudsakligen på entreprenad, undantagsvis genom gästgifveriskjuts.

Kronobrefbäringen, ordnad i sammanhang med gästgifveriregleringen, ombesörjes af skjutsentreprenörerna, utan särskild godtgörelse, medelst s. k. kurs, då angelägna embetsbref skola fortskaffas. Endast undantagsvis förekommer på några få ställen särskild kronobrefbäring, men af ringa betydenhet. I allmänhet fortskaffas embetsbrefven med den allmänna posten.

Angående varuforslingens beskaffenhet och inflytande samt Jemtlands trängande behof af en förbättrad kommunikation med Östersjöhamn har jag redan i det föregående yttrat mina åsikter.

B) *Sjökommunikationer*. Föga är att säga om Jemtlands sjökommunikationer under den sista femårsperioden. En *ångbåt* på Storsjön för allmänhetens betjenande, men utan regelbundna turer, och en annan på Kallsjön, Huså kopparverk tillhörig och för dess behof använd, utgjorde hela ångflottan. Nu finnas dessutom 4 nya ångbåtar anskaffade för underhållande af personal- och godstrafik utefter den nya kommunikationsleden emellan Bräcke och riksgränsen. En af dessa ångbåtar befar Anjasjön, omkring 1,500 fot öfver hafvet.

Upprensning af vattendrag för trädvaruflottning verkställes årligen, men utan statsbidrag. Kanaler finnas ej.

Jemte *postkontoret* i Östersund hafva under perioden funnits inom länet Åre, Wemdalens och Funäsdalens *postexpeditioner*, den sistnämnde öppnad 1856; hvarförutom nya postgångar hvar 14:de dag blifvit öppnade: år 1856 till Frostviken och år 1859 emellan Österåsen i Bergs socken samt Kårböle i Helsingland.

Under femårsperioden har länet icke haft någon *telegraf*. Att sådan nu är under anläggning emellan Östersund och Sundsvall utgör en ytterligare anledning till varm undersätlig tacksamhet.

C) *Sjöfart och handel*. Af Jemtlands läge och hvad här förut redan är anmärkt följer, att någon nämnvärd *sjöfart* inom länet icke är att omförmäla. Ehuru jag enskildt har mig bekant, att åtskilliga länets innevånare äga större och mindre andelar i så väl seglande som ångfartyg, hvilka befara saltsjön och hafva sina hufvudredare i kuststäderna, antager jag likväl, att dessa fartyg, annorstädes uppgifna, icke böra blifva föremål för berättelsen om Jemtland.

Det bekanta förhållandet, att Jemtlands allmoge fordom allmänt egnade sig åt en ganska vidsträckt handelsrörelse äger icke mera rum. Först mot slutet af förra seklet fick Jemtlands enda stad sina privilegier, och knappast 20 år hafva förflutit sedan denna stad blott hade en handlande, som kunde anses af sin rörelse hafva god utkomst. Tull-lagstiftningen, så olik den Norska, anvisade handelsvägar öfver fjellen, hvilka icke kunde bevakas. Ofta hemsöktes Jemtland af missväxter, jordbruket betraktades såsom en föga pålitlig handtering, och nästan alltid var Jemtland i behof af främmande spannmål. Behofven måste fyllas, varubytet underhållas; men den förmedlande verksamheten af en ordnad handelsrörelse saknades. Det var en naturnödvändig följd af dessa förhållanden, att allmogen sjelf måste vidtaga vidsträckta handelsresor, och bonden blef både köpman och lurendrejare. Ingenstädes inom Sverige torde några årtionden hafva åstadkommit fullkomligare omskapning af förhållandena, än inom detta län. Staden Östersund räknade vid femårsperiodens slut 28 burskapsägande köpmän, af hvilka likväl endast omkring hälften utöfvade handteringen; men dessa idkade en ganska stark handel samt hade god utkomst. Flera taxerades, oaktadt de orättvisa bevillningsgrunderna, för en inkomst af ända till 2,500 R:dr, visserligen för låg i förhållande till den verkliga, men ändock förtjent af uppmärksamhet vid jemförelse med bevillningstaxeringen i andra och vida större städer. Sedan bevillningsprocenten med innevarande år blifvit rättvis, saknas här ej exempel på uppskattning till 8 och till och med 10,000 R:drs inkomst af en handelsrörelse.

Äfven *landthandeln*, i stället att förut vara allmän, har blifvit ett särskildt yrke, koncentreradt på jemförelsevis få händer; och det gifves nu flera landthandlande, som för denna sin rörelse taxeras högre, än de första minuthandlarne i många städer. Att ännu en och annan bonde och till och med drängar sysselsätta sig med handel, utan att vara såsom landthandlande anställda, är visserligen en sanning; men den fordna regeln utgör nu undantag. Tack vare senare tidens upplysta och rättvisa förändringar i tullagstiftningen, genom hvilka den lofliga införseln blifvit möjliggjord, kan det förr så vanliga lurendrejriet och tullförnillningen på gränsen sägas hafva upphört.

Specifika uppgifter öfver *handelsrörelsen med Norge* hafva blifvit infordrade från Dufeds tullkammare i Jemtland samt Funäsdalens tullkammare i Herjeådalen. De betydligaste *exportartiklarne* hafva i medeltal för år utgjort:

Boskaps kreatur från Jemtland.....	350 st.	Garkoppar från Jemtland.....	260 Skæ.
» Herjeådalen	129 »	Stångjern » d:o	58 »
Smör från Herjeådalen.....	5,060 Læ.	» Herjeådalen	115 »
» Jemtland	2,250 »	Manufaktursmide från Herjeådalen	65 »
Ost » d:o	120 »	d:o Yxor från Jemtland.....	3,338 st.
» Herjeådalen.....	150 »	d:o Liar » d:o	1,945 »
Renkött från d:o	860 »	d:o Skyfflar » d:o	2,914 »
» Jemtland.....	70 »	d:o Plogsmide » d:o	277 Læ.
Fårkött » Herjeådalen	330 »	d:o Spik » d:o	2,257 »
Skin: Har- från Jemtland	360 st.	d:o andra slag » d:o	1,000 »
Get- » d:o	2,100 »	Stål från Jemtland.....	366 »
Får- » d:o	150 »	Messing från Jemtland.....	248 æ.

Börande likväl här anmärkas, att en stor del af manufakturmidet, äfvensom stål och messing, antagligen förskrifver sig från andra orter och endast transito passerat Jemtland.

Oberäknadt utländska varor, hvilka dels tullfritt, dels emot tull blifvit införda och ibland hvilka förnämligast äro tobak och specerier, har *importen* af Norska alster hufvudsakligen och i medeltal för år utgjorts af följande varor och quantiteter:

Torr fisk	15,800 Læ.	Skin- Kanin-	369 st.
Sill.....	5,476 Tr.	Spanmål: Råg (egentligen endast år 1857: 225 Tr)	54 Tr.
Hästar, hufvudsakligen för försäljning till andra orter	332 st.	Korn (egentligen endast år 1857: 497 (Tr)	122 »
Jern, gjutet (kaminer och spisar)	3,856 Læ.	Hafre (endast för utsäde)	30 »
smidt	1,400 æ.	Tran.....	1,960 k:r.
Qvarnstenar	40 par.	Tvål.....	360 æ.
Slipstenar.....	528 st.	Fruktviner	1,815 k:r
Skin- Get-	560 »		
Räf.....	120 »		
Mård.....	75 »		

o. s. v.

Den först vid femårsperiodens slut i Norge medgifna transitorätten har vid tillämpningen mött stora hinder genom föreskriften om varornas undersökning innan landväga försändning får ske. Då varupackorna för detta ändamål måste öppnas, blifva omkostnader för nytt emballage, provision m. m. betydliga samt ömtåligare manufakturgoods lätt skadadt, hvarigenom den påräknade lättningen till väsentlig del går förlorad.

Skogsprodukter och ladugårdens alster utgöra Jemtlands förnämsta utbyte emot de varor, hvilka från andra orter måste förskaffas. *Afsättningsorter* äro, oberäknadt Norge, hvarom förut är nämnt, kusthamnarne vid Östersjön för trädvaror, Helsingland och Gestrikland för boskap, Uppland, en del af Stora Kopparbergs län och Westmanland samt hufvudsakligen Stockholm för hästar, ladugårdsalster, fogel, renkött m. m. Inom länet äro hufvudsakligen spanmål, hö och halm, kreatur, smör och ost, fisk, fogel och skogsprodukter samt binäringarnes och husflitens alster föremål för varubytet.

Westgötens *gårdfarihandel* sträcker sig äfven till Jemtland och öfverklagas med och utan skäl.

Gregorii marknad i Östersund under Mars månad torde vara en af de betydligare i riket. Den fortgår en vecka och är besökt icke blott allmänneligen af länets innevånare, utan äfven från vidt skiljda delar af riket äfvensom från Norge. Öfrige marknader så i Östersund som på landet äro utan större betydenhet.

Då *priserna* å spanmål samt kreatur och ladugårdsprodukter redan i det föregående äro uppgifna, skulle här återstå att ange andra handelsartiklars pris. Dessa äro och måste alltid vara höga för varor, som skola tillföras från de aflägsna kustorterna. Öfver hufvud torde kunna sägas, att hvarje lispund af sådana varor här kostar 1 R:dr mera än i Stockholm. Den så ytterst oundärliga artikeln salt betalas i Östersund vanligen med 15, stundom med mera än 20 R:dr tunnan, under det saltet i Sundsvall gäller 4 à 5 R:dr. Ingenting bevisar bättre behovet af lättad kommunikation med kusten.

Såsom redan i det föregående är anmärkt, finnes numera och fanns åren 1859 och 1860, utom Östersund, icke något *minuteringsställe* för spirituösa drycker inom länet tillåtet, och icke heller *utskänkningsställe* annorledes än för kortare tider, såsom på Fält- och Hästjägare-korpsernas lägerplats under mötestiden samt vid ett utvårdshus helt nära staden under sommarmånaderna. Åren 1856, 1857 och 1858 existerade derjemte 1 utminuteringsställe i Herjeådalen. Jag vågar tillägga det omdöme, att *lönkrögeri* ganska sparsamt förekommer; och under de vidsträckta resor jag gjort genom länets flesta delar erinrar jag mig ännu icke hafva på landet sett någon öfverlastad person, icke ens vid tillfällena, då ganska mycket folk varit församladt.

I Östersund bedrefs under femårsperioden utminuterings- och utskänkings-rörelsen genom en Direktion, de tre första åren för ett bolags, men de två sista för stadens räkning vid 1 utminuterings- och 5 utskänkingsställen. Af därför stadgade afgifter har Hushållnings-sällskapet åtnjutit 740 R:dr årligen, hvarefter återstoden jemte vinsten af rörelsen under de senare åren blifvit anslagen för stadens allmänna behof, hvilka i ett så nytt sambälle, som detta, äro både många och i förhållande till folkmängden ganska stora. Såsom drag af allmän anda tillåter jag mig öfvermala, att då Östersunds stad nyligen förhade frågan om reglering

af bränvinsförsäljningen för kommande 3 år, icke blott antalet af utskänkningsställen minskades och utskänkningsstiden på sön- och helgdagar betydligt inskränktes, utan ock till Hushållnings-sällskapet anslogs, utöfver dess lagliga rätt, $\frac{1}{10}$ del af stadens hela vinst på utminuterings- och utskänknings-rörelsen.

5. Kameralförhållanden.

Tabellen N:o 10 innehåller särskildt för landet och staden uppgifter angående antal hemman och lägenheter, dessas natur och brukningsdelar jemte uppskattningsvärdet. Tab. N:o 10.

Ur ödesmål har något hemman under perioden icke blifvit upptaget; hvaremot 32 särskilda nybyggen blifvit *skattlagde*, tillsammans till $12\frac{2}{3}$ mantal; 5 st. renbetesfjell skattlagdts till 1 Centner 86 æ smörränta, samt 21 st. afradsländ och öfverloppsmarker fått sig tillsvidare åsatta smörränta af tillsammans 6 Centner 78 æ . Af kronohemman hafva 183 särskilda brukningsdelar om tillsammans $29\frac{312}{3360}$ mantal blifvit under perioden dels löste, dels omförde till skatte.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 21 Maj 1858 hafva under perioden samtliga socknar inom Herjeådalen blifvit ständigt kronotionde åsatte, med 101 tunnor 12 kappar, med undantag af Öfver-Hogdals, som redan förut undergått tiondesättning, och Tännäs socken, som ansetts ej kunna sådan åsättas. Ännu utgår kronotionde efter pröfning inom 3:ne skogsbyar i Häggenäs socken af Jemtland; men frågan om åsättande af ständigt tionde är för närvarande under pröfning.

Antalet *hemmansklyfningar* och *jordafsöndringar*, som af Landtmätare blifvit förrättade, uppgår för perioden till 127. Otvifvelaktigt hafva aftalen om dylika jordfördelningar varit vida talrikare. De flesta sådana aftal stanna emellertid vid domstols behandling, om de ens lagfaras. Endast undantagsvis anmälas de hos Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande.

Om *skiftesverkets* fortgång under femårsperioden upplyser tab. N:o 11. Af länets 1,106 oförmedlade mantal hafva icke mindre än 114 eller 10,3 procent under denna tid undergått laga skifte med en därför beräknad kostnad af 412,900 R:dr, — talande bevis både om den lyckliga ekonomiska ställningen bland folket och om dettas håg för jordbruket, hvilket genom de laga skiftena i så hög grad befrämjas. Förhållandet är nemligen här, likasom det annorstädes måste vara, att nya odlingar först med kraft kunna företagas, sedan jordägaren från samägandet med grannar kommit till tryggad besittning af den jord han odlar. Tab. N:o 11.

De *vexlingar*, som tabellen angifver, mindre i skiftenas antal än i skiftade mantal under hvardera året af perioden, torde hufvudsakligen kunna anses såsom tillfälliga; och det aftagande antalet sökta skiften lär likaså mycket böra tillskrifvas minskningen af oskiftad jord, som förhöjningen i landtmäteritaxan.

Den numera *oskiftade* jorden ligger till största delen i aflägsnare, mindre odlade, till ägovidden vidsträckta, men till jordbrukets afkastning och tillfällen till skogsförsäljning mindre väl lottade trakter af länet, och det är skogsförsäljningen, som hufvudsakligen bereder tillgångar att bekosta laga skiften.

Afvittringen inom Jemtlands län var vid periodens utgång nästan slutad, och deraf återstår numera hufvudsakligen endast att uppgå och rörlägga rågångar. Statsverkets bidrag till afvittringen har för hela perioden uppgått till 13,259 R:dr 32 öre, hvaraf minsta beloppet utgick år 1860 med 2,243 R:dr 5 öre.

De s. k. *verkliga statsbidragen* eller de, hvilka såsom statsinkomster, länsvis influtne, redovisas af Stats- och Riksgälds-Kontoren, äfvensom restantiebeloppen derå hafva, enligt Landsboken, utgjort de i den å följande sida stående tab. Litt. E upptagne. Härtill komma influtne bränvinstillverkningsafgifter för hela perioden 101,443 R:dr 36 öre samt chartæ-sigillatæ-medel 68,543 R:dr 94 öre, oberäknade åtskilliga andra tillfälliga levereringar af ringare betydenhet. De nu anförde posterna uppgå tillsammans till nära 670,000 R:dr eller i medeltal för år till 136,000 R:dr. Tab. Litt. E.

Endast en högst ringa del afkortningar och restantier hafva sin grund i bristande tillgångar eller obenägenhet att erlægga utskylder. Den ojemförligt största delen af dessa poster utgöres af böter, hvilka i följd af besvär måst balanseras och slutligen, i saknad af tillgång, afkortas. Ett enda beslut å olofflig bränvinsbränning föranledde år 1859 restantiernas förhöjning med 9,360 R:dr, hvilka jemväl år 1860 balanserades. Sälunda ingingo också böter samt afgifter för olofflig bränvinsbränning med 6,780 R:dr 74 öre uti afkortningarne för år 1860.

Till statsbidrag, som från länet utgå, torde ock böra räknas, bland annat, *indelna truppersnas* underhåll och aflöning, som af rotehållarne utgöres.

Rotarnes antal utgör vid Fältjägarcorpserna 525 och vid Hästjägarcorpserna 400, af hvilka sistnämnde 2:ne rotar tillsammans hålla häst och karl. Ehuru, i följd af arbetsprisernes stegring, karlarnes aflöning är i ständigt stigande, anses ännu de rotehållare, som äro indelte till Hästjägarcorpserna, ändock mera betungade. Öfver hufvud torde hvarje rotes årliga utgift, efter afdrag för det understöd, som från Jemtlands roteringskassa erhålles, kunna beräknas till omkring 80 R:dr, hvilket för 925 rotar gör ett sammanräknadt belopp af 74,000 R:dr; och då icke fullt ett helt mantal är till hvarje rote anslaget, visar sig häraf, att roteringen inom Jemtland är särdeles betungande.

Herjedalen är *befriadt* från rotering emot en årlig afgift.

Kommunalutskylderna inom Jemtland sönderfalla i 2:ne hufvudgrupper, af hvilka den ena, beroende af landstingets beslut och förvaltd af en särskild styrelse, benämnd »Länets fullmäktige», kan fullkomligt noggrannt uppgifvas, men den andra åter, eller den, som omfattar sammanskotten inom hvarje församling eller pastorat för dess gemensamma behof, icke är mig fullständigt bekant.

Till den förra af dessa kategorier höra:

a) den s. k. *färjetullen*, som utgår medelst korn in natura och enligt år 1858 vidtagen reglering årligen uppgår till 1,017,2 kubikfot.

b) den s. k. *gästgifvarelönen* eller godtgörelsen till skjutsentreprenörerna, hvilken likaledes utgår in natura, men i hö, under en för fem år ordnad reglering, med ett årligt belopp af 6,266 centner 74 α , och

Tab. Litt. F. c) s. k. »*landsjemnadsmedel*», eller det kontanta bidrag, hvilket för bestridande af Jemtlands öfriga gemensamma utgifter utgöres dels efter rök (d. v. s. matlag), dels efter hemmans skattetal. Dessa landsjemnadsmedel hafva uppgått till det i följande tab. Litt. F uppförda belopp.

Tab. Litt. E.

Belopp af statsbidrag.

	Uppdebiteradt.	Afkortadt.	Restantier.
År 1856..... R:dr R:mt.	88,020,82	4,619,88	3,139,42
» 1857..... »	92,140,98	4,536,85	3,072,58
» 1858..... »	96,067,14	5,617,39	2,337,57
» 1859..... »	111,690,55	3,666,18	15,080,40
» 1860..... »	112,038,71	8,431,76	11,145,44
Summa	499,958,20		

Tab. Litt. F.

Landsjemnadsmedel.

	Efter rök.	Efter skatt.	Summa.
År 1856..... R:dr R:mt.	1,322,05	5,499,47	6,821,52
» 1857..... »	1,788,58	12,299,60	14,088,18
» 1858..... »	1,650,88	6,758,96	8,409,84
» 1859..... »	556,68	3,016,79	3,573,47
» 1860..... »	601,73	8,404,47	9,006,20

Hufvudsakligen och till största delen hafva dessa medel erfordrats för byggnad och underhåll af större broar. I öfrigt utgår deraf godtgörelse för kronobrefbäring samt för resekostnader och traktamenten i och för landets angelägenheter, såsom till ledamöter bland rotehållarne och roteringskassans direktion, till länets fullmäktige m. fl. äfvensom arfvode åt redogöraren m. m.

Hvad här är sagdt om kommunalutskylderna för länets gemensamma behof gäller endast provinsen Jemtland, ty Herjeådalen har hittills icke deltagit i landstinget, utan inom sig förvaltadt kommunalangelägenheterna på samma sätt, som vanligen tillgår inom öfrige delar af riket.

Den senare kategorien af kommunalutgifter eller af dem, som inom socknarne utgå för deras gemensamma behof, utgöres icke blott af afgifter till folkskolan och fattigvården, utan också af bidrag till andra både ständiga och tillfälliga behof. Dessa afgifter äro stundom mycket betydliga och öfverstiga till och med utskylderna både till staten och till länets allmänna angelägenheter, synnerligast då större byggnadsarbeten, såsom af kyrka, prestgård, skolhus m. m. ifrågakomma.

För de endast approximativa beräkningar af uppgifterna till folkskolan och fattigvården, som jag är i tillfälle att lemna, skall på sina ställen redovisas i sammanhang med berättelsens nästföljande afdelning.

6. Politi.

Från äldriga tider har det inom Jemtland varit sed, att allmogen, som dertill haft råd, låtit sina söner åtminstone ett eller annat år begagna undervisningen vid den förr på Frösön förlagda allmänna skola, som numera är flyttad till Östersund och utvidgad till fullständigt *högre elementar-läroverk*. Från skolan återvände sönerna ofta till fädrens yrke. Denna sedvana tillskrifves med skäl mäktigt inflytande på allmogens anmärkningsvärda bildningsgrad, uppenbarad icke blott i färdighet att läsa, skriva och räkna, utan i ett för läsning och betraktelser öfver allvarliga ämnen öppet sinne. Ännu är denna sed icke alldeles förgången, ehuru folkskolan i hemmets närhet samt de höga lefnadskostnaderna i Östersund — (en skolgosses mat och bostad kostar vanligen 1 R:dr för dagen) — bidragit att minska både behofvet och tillfället att anlita elementar-läroverket.

Vid 48 dels fasta, dels ambulatoriska *folkskolor* samt 44 *småskolor* bibringas den hufvudsakligaste folkundervisningen inom länet åt ett antal skolbarn, vid de förstnämnda skolorna uppgifvet till 4,193.

Ehuru bidragen till dessa skolor utgå till en icke obetydlig del *in natura*, torde åtminstone vid folkskolorna lärarnes aflöning kunna approximativt beräknas till omkring 15,000 R:dr årligen. Härtill kommer icke blott aflöningen till lärarepersonalen vid småskolorna, utan ock kostnaderna för underhåll och uppvärmning af skollokaler m. m. Då jag emellertid saknar närmare ledning för omdömet öfver dessa kostnader, skulle ett försök att uppskatta desamma vara af föga värde.

Endast få folkskolor hafva några *donationer*, och dessa äro:

- a) Folkskolan i Åre socken af Undersåkers pastorat, som erhållit af afl. Ekonomi-Direktören och Rid-daren P. Wikström 1,000 R:dr och af likaledes aflidne Bonden Hans Ersson i Forssa 500 R:dr;
- b) Skolan i Hjerpens by af Undersåkers socken, hvilken nu har en fond af 9,000 R:dr, grundlagd år 1801 genom donation af dåvarande Handlanden i Throndhjem Ol. Hansson Racklöf;
- c) Folkskolan i Ragunda, som af Handlanden i Upsala L. Gisslén erhållit $\frac{1}{2}$ mantal i Pålgården samt 1,500 R:dr; och
- d) Folkskolan i Lith, hvilken nu äger ett kapital af 600 R:dr i följd af någon äldre, icke närmare uppgifven donation.

Såsom jag förut nämnt, är Jemtlands första *landtbruksskola* nu under anläggning. Fond till en *slöjdskola* i Östersund insamlas; men ännu finnes icke inom länet någon tillämpningsskola i verksamhet.

De inom länet förekommande jemförelsevis få tvistemål och ännu färre egentliga brottmål, samt det ringa fångantalet, om hvilka alla förhållanden Justitie-Statsministerns och Fångvårdsstyrelsens årliga berättelser lemna närmare redogörelser, vittna fördelaktigt om folkets fridsamhet och laglydnad. Dessa vittnesmål få ännu större betydelse, om man iakttager, att vanligen många af de brottslingar och fångar, som inom Jemtland förekomma, icke äro infödingar eller här uppfostrade, utan utgöras af löst folk, som under tillfälligt arbete eller endast vandringar öfver Jemtland emellan öfrige delar af Sverige samt Norge begå brott och derföre blifva anklagade och häktade.

Under sista året af femårsperioden blef en *Filialbank* i Östersund inrättad och först med innevarande år har Norrlands Hypotheksförening, af hvilken äfven Jemtland omfattas, blifvit öppnad. Verkningarne af dessa kreditanstalter tillhöra således en senare tid.

Tab. N:o 12. Jemtlands läns *Sparbank*, den enda här finnes, inrättades år 1847, och har utöfvat en i hög grad gagnande verksamhet, både såsom befrämjare af sparsamheten och förläggare för företagsamhet. Tabellen N:o 12 lemna öfversigt af sparbankens rörelse och ställning under och vid periodens slut. Jemte sitt egentliga ändamål, att uppsamla och göra räntebärande de små besparingarne, å hvilka sparbanken fortfarande gifver 5 procent ränta, har den, under saknaden af annan bankinrättning, tillika drifvit upp- och afskrifningsrörelse för större summor samt diskontering med 3:ne omsättningar, hvardera på 6 månader, enligt Bankodiskontens föredöme.

Att ett i äldre tider, efter hvad man påstår, ingalunda sällsynt ocker, dervid den höga räntan eller omsättningsprovisionen eller begge delarne ersattes genom s. k. »godvilja» — en temligen dryg leverering in natura af spanmål, hö eller andra produkter — numera i allmänhet upphört, tillskrifves hufvudsakligen sparbankens lånerörelse. Förlagd till Östersund, har sparbanken ingalunda inskränkt sig till upptagande af derstädes eller i dess närhet befintliga besparingar, utan genom pålitlige och nitiske kommissionärer i de särskilda aflägsnare pastoraten öppnat tillfälle för insättningar och uttag, utan några särskilda kostnader eller besvär för delegarne. Och det är endast härigenom, som kapitaltillgången kunnat uppdrivas till den för ortens förhållanden ingalunda obetydliga summan af 247,000 R:dr.

Näst sparbanken är *Jemtlands roteringskassa* den låneinrättning, som förtjenar att omnämnas. Denna kassa, år 1852 öfverflyttad från Krigs-Kollegii förvaltning till en inom länet ordnad direktion, har under denna tid genom tillfälliga öfverskott och räntebesparingar vuxit från 55,932 R:dr 78 öre till 91,277 R:dr 51 öre vid 1860 års slut, samt i sin mån, lika med hypotheksföreningar, hufvudsakligen förlagt jordägare medelst amorteringslån, emot en annuitet af 6 procent, deraf, sedan 5 procents ränta blifvit beräknad, återstoden afgått på kapitalskulden.

Vid den år 1849 Jemtland öfvergångna totala missväxt bereddes understöd genom statsanslag och frikostiga bidrag från olika delar af riket. De utfattiga och till arbete oförmögna fingo härigenom gäfvor; de arbetsföre, men som saknade arbetsförtjenst, bereddes sådan, hvarigenom kapitalen flera gånger omsattes och mångdubblade understödets värde samt slutligen lemnade ett öfverskott, hvaraf bildades »*Jemtlands läns 1849 års besparingsfond*», för hvars förvaltning Eders Kongl. Maj:t den 8 Januari 1853 i Nåder fastställt reglemente. Denna fond har stigit från 10,484 R:dr 92 öre, som den utgjorde den 1 November 1855, till 12,620 R:dr 22 öre samma tid 1860, och har under perioden endast en gång, såsom ofvan är förnämnt, behöft anlitas.

Äldre och oftare inträffade missväxtår hade gifvit anledning till bildande af flera *distriktsmagasiner*, för hvilkas förvaltning Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Reglemente är utfärdadt den 19 Februari 1831. Dessa magasiner, hvilkas sammanlagda tillgång utgör 18,784 tunnor korn, ägas och förvaltas helt och hållet af enskilde, men stå under Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes kontroll. Endast i utomordentliga fall får mera än hälften af spanmålen vara utlånad. Numera betraktas underhållandet af dessa magasiner mera såsom

ett onus, än såsom en fördel, då oftast svårighet möter att finna låntagare på de föreskrifna höga räntevilkoren, och en lägre ränta åter icke skulle motsvara billig afkastning å det kapitalvärde samt betäcka kostnaden för vården af den spanmål, som alltid skall finnas ineliggande; hvarföre också flera framställningar, åsyftande att få hela inrättningen upphäfd, hos mig blifvit gjorda. Så länge Jemtlands kommunikation med Östersjökusten är så svår och transporten af spanmål, derest nöd skulle uppstå, så dyrbar, som för närvarande är fallet, har jag emellertid ansett omtanken förbjuda upphäfvandet af en inrättning, hvilken till sin organisation visserligen lider af stora brister, men som likväl äger ett värde, hvars fulla betydelse senare årens lyckliga skördar bragt i förgätenhet.

Försäkring emot eldskada å fast och lös egendom lemnar i första rummet länets *Brandstodsbolag*, inrättadt år 1847.

	för fast egendom		för lösegendom	
	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.
Ansvarighetsbeloppet utgjorde vid periodens början	2,267,700,		2,098,440,	
och vid dess slut.....	2,355,845,		1,969,580.	
Medelbeloppet för år af ersatte brandskador, hvilkas antal utgjort 23 under hela perioden, har uppgått till	811,16,		632,27.	
Medelbeloppet af brandstodsafgift å 1,000 R:dr har för år varit.....	0,44,		0,31.	

Oaktadt dessa lyckliga förhållanden råder i allmänhet föga benägenhet att ingå i det gemensamma bolaget, hvilket både det ringa försäkringsbeloppet och den ringa vaxlingen deri nogsammt bevisa. Det är en anmärkningsvärd motsägelse, att Jemtlands allmoge, som eljest har så många och viktiga angelägenheter gemensamma för hela provinsen, i detta fall synes älska en stark isolering. Ganska många församlingar hafva sina *egna brandstodsföreningar*, å hvilkas reglementen fastställelse icke alltid sökes. Sådana föreningar äro uppgifna till ett antal af 16 st., antalet brandskador till 26 st. under hela perioden, samt därför utgifven ersättning tillsammans till 4,580 R:dr 99 öre.

Några försäkringsinrättningar mot andra olyckor finnas ej.

Länets enda *sjukvårdsanstalt* är det i Östersund befintliga lasarett och kurhus. I sistnämnde hänseende behöfver denna anstalt högst sällan anlitas. Vid periodens slut befanns lasarettet så till byggnad som sjukvårdsmateriel i mycket förfallet skick, ehuru byggnaden blifvit uppförd omkring 12 år förut, och den nyligen anställde Lasarettsläkaren lyckats utverka någon förbättring af materielen. Antalet sängplatser utgjorde 12, af hvilka i medeltal 6 under perioden varit upptagne. Lasarettets inkomster hade årligen öfverstigit utgifterna, och en fond fanns besparad af 12,890 R:dr 15 öre. Utom temligen obetydliga kollektmedel och frivilliga gåfvor utgjordes inkomsten hufvudsakligen af kurhusafgiften, 16 öre i Jemtland och 12 öre i Herjeådalen för hvarje mantalsskrifven person, hvarjemte en del af de sjuke för vården å sjukhuset erlade i medeltal under perioden 51 öre per dag. Det blef en af mina första och angelägnaste omsorger att söka få lasarettet försatt i ett tidsenligt och dess ändamål motsvarande skick. Redogörelsen för de härutinnan vidtagne åtgärder tillhör emellertid en senare period.

Vid Ytterån i Näskotts socken samt i närheten af kyrkan i Näs socken finnas 2:ne *helsobrunnar*, som åtnjuta förtroende inom orten och lära vara förtjente af uppmärksamhet. Beskaffenheten af deras vatten är dock icke närmare undersökt, likasom icke heller några anstalter vidtagne till brunnsgästernas bekvämlighet. Jag är betänkt på vidtagande af åtgärder i dessa hänseenden.

Endast 4 Provinsiälläkare finnas inom länet anställda. Jag har redan anmärkt, hurusom den enes distrikt, det norra, utgöres af mera än 166 kvadratmil. Det vestra omfattar omkring 92 och det södra distriktet omkring 60 kvadratmil samt Herjeådalens något öfver 100. Utom det södra distriktet, der endast på förordnande en extra Provinsiälläkare, hvilken tillika innehar militärläkare-befattning, är anställd, erfordras

minst 2 nya distrikter i Jemtland, hvarigenom det norra kunde fördelas i 3:ne, med för hvardera läkaren ändock mycket vidsträckta områden, samt 1 nytt distrikt i Herjeådalen, eller för hela länet 3 nya Provinsialläkare.

Likaledes är, såsom jag ock förut anmärkt, *länsdjurläkare*-distriktet, bestående af hela länet, alldeles för vidlyftigt. Minst en ytterligare Djurläkare är af behofvet högeligen påkallad.

Apothekens antal utgör 3:ne, nemligen i Östersund, Mörsill och Wemdalen, eller på de ställen, hvarest Provinsialläkarne nu äro stationerade. Ökas, såsom jag hoppas och förmodar, Provinsialläkarnes antal, torde ock på de nya stationer, som för dessa blifvit anvisade, nya apothek böra inrättas, ehuru det nog samt lär vara bekant, att de små landsorts-apotheken i allmänhet icke kunna väl motsvara sin bestämmelse.

Af den stora bristen på arbetskrafter, de höga arbetslönerna och den lätthet, hvarmed äfven den mindre arbetsföre kan sig försörja, likasom af folkets nyktra och efter tillgångarne lämpade lefnadssätt, är den naturliga och lyckliga följd, att Jemtland har jemförelsevis ett ganska ringa antal *fattiga*, som ligga socknarne till last. Hvarje socken utgör eget fattigvårdssamhälle, och mera än ett exempel gifves på socknar, som icke hafva någon enda fattig att försörja, många som hafva blott 1 och 2. Ingenstädes inom länet finnes särskildt *fattighus* eller fattigstuga. De fattiga, som åtnjuta fullt underhåll, försörjas öfverallt med s. k. *kringgång*, det vill säga att de turvis föras från gård till gård och på hvarje ställe under viss tid erhålla husrum, föda och omvårdnad; och det råder i allmänhet en vacker täflan att väl uppfylla denna omvårdnad. Undantagsvis inackorderas sådana fattige, som i följd af ålder eller sjuklighet icke kunna föras omkring bygden, eller hvilka såsom barn måste beredas uppfostran. Man ser sällan någon tiggare, utom af lappbefolkningen, bland hvilken fattigdomen deremot öfverklagas såsom mer och mer tilltagande, hvilket torde böra tillskrifvas de ofta härjande sjukdomarne bland renarne, den med odlingen följaktiga inskränkningen i Lapparnes områden samt Lappens benägenhet för njutning i vissa trakter af spirituosa samt allmänneligen af kaffe.

Tab. N:o 13. Vid det sammandrag öfver fattigvårdsförhållandena, som bilagde tab. N:o 13 innehåller, i öfverensstämmelse med derom infordrade upplysningar, bör anmärkas, dels att lappbefolkningens fattige, för hvilkas understöd statsverket årligen lemnat ett bidrag af 740 R:dr, *icke* äro deri annat än undantagsvis inbegripne, dels ock att både »värdet af tillskott efter hemmantal», »summan» af inkomster samt »samtliga utgifter i och för fattigförsörjningen» icke torde fullt återge verkliga förhållandet, emedan i dessa 3:ne poster från en del ställen inbegripits uppskattning af de fattiges underhåll vid kringgång, beräknadt i allmänhet till 25 öre per dag, då deremot från andra ställen denna kostnad icke blifvit bland inkomster beräknad. Härigenom förklaras ock, att inkomsterna understiga utgifterna, utan att uppgift huru öfverskottet blifvit betäckt finnes meddelad.

De kontanta bidragen till fattigvården torde icke i allmänhet hafva öfverstigit hvad medelst afkastning af egendom, kollektor m. m. samt personliga fattigvårdsbidraget blifvit betäckt. Endast ett fattigvårdssamhälle, nemligen Ovikens, har en donationsfond, uppgående till 2,868 R:dr, skänkt af Professoren Bredman i Upsala.

Östersund den 24 Juli 1862.

A. G:SON BENNICH.

O. Em. Ocklind.

P. Englund.

Tab. N:o 1.
FOLKMÄNGD.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Den 31 December enligt husförhörlängderna.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.						Utskrifningsmanskaf.
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspengar.			
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	
Å landsbygden.										
1856	27,535	27,993	55,528	27,213	27,738	54,951	13,162	13,440	26,602	1,998
1857	27,906	28,280	56,186	27,595	27,907	55,502	14,041	13,851	27,492	2,014
1858	28,438	28,813	57,251	28,042	28,305	56,347	14,105	14,497	28,602	2,041
1859	29,068	29,354	58,422	28,455	28,868	57,323	14,501	14,800	29,301	2,067
1860	29,769	29,953	59,722	29,181	29,468	58,649	14,914	15,140	30,054	2,046
I Östersunds stad.										
1856	580	695	1,275	499	573	1,072	201	203	404	40
1857	668	754	1,422	534	600	1,134	217	205	422	45
1858	714	789	1,503	568	637	1,205	251	235	486	53
1859	771	853	1,624	579	642	1,221	257	243	500	52
1860	698	798	1,496	596	674	1,270	285	263	548	40
Summa i hela länet år 1860:	30,467	30,751	61,218	29,777	30,142	59,919	15,199	15,403	30,602	2,086

Tab. N:o 2.
J O R D B R U K.

1	2	3	4	5	6	7	8
I medeltal för åren 1856—1860.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Potatis.
Årliga utsädet på tunnland af..... kub.fot	3,540	3,540	7,680	7,875	7,680	7,680	58,470
Årliga behovet för länet till utsäde							
Jemtland »	71	4,444	81,744	3,053	12,538	12,760	100,794
Herjedalen »	—	317	5,582	148	365	22	7,000
Summa: »	71	4,761	87,326	3,201	12,903	12,782	107,794
Tunnland åkerjord år 1860 använde till odling af	20	1,360	11,341			1,660	18,585
Skördebelopp i korntal af utsädet	9:e	9:e	6:e	6:e	6:e	5:e	6:e
Årlig förbrukning på person i medeltal.....	} 15,8 } 9,5 i medeltal 12,6						
Jemtland kub.fot							
Herjedalen »							

Tab. N:o 3.

BOSKAPSSKÖTSEL.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
År 1860—1861.	Hästar.	Tjurar.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
Antal vinterfödde	Jemtland	10,877	1,541	23,405	8,854	44,169	35,710	4,858
	Herjedalen	1,010	430	5,185	1,714	11,528		163
	Summa	11,887	1,971	23,590	10,568	91,407		5,021

Tab. N:o 4.

SKOGSHUSHÅLLNING.

1	2	3
Särskilde slag af skogar m. m.	Areal vid periodens slut:	Afverkningsbelopp.
Kongl. Maj:t och Kronan tillhörige och till Dess disposition indragne: (krono-afradsländ)	Tunnland	131,523
Boställens, kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers	»	169,750
Häradsallmänningar:	} Kan ej uppgifvas.	
Sockneallmänningar:		
Ekeplanteringar:		
Mullbärsplanteringar:		
Andra skogsplanteringar:		
Flygsandsfält:	} finnas ej.	

Tab. N:o 5.
DÖDADE ROFDJUR.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	11	13
År.	Björnar.	Vargar.	Lodjur.	Jerfvar.	Räfvar.	Mårdar.	Uttrar.	Örnar.	Hökar m. fl.	Belopp af utbetald belöning. R:dr R:mt.
1856.....	34	22	28	4	240	44	18	—	29	235,75
1857.....	17	10	22	2	180	30	4	1	7	159,50
1858.....	26	29	8	1	221	43	15	—	41	238,25
1859.....	15	16	14	7	202	64	16	4	47	318
1860.....	43	18	3	2	244	49	19	1	19	253
Summa	135	95	75	16	1,087	230	72	6	143	1,204,50

Tab. N:o 6.
AF ROFDJUR DÖDADE HUSDJUR.

1	2	3	4	5	11	12
År.	Hästar.	Nöt- kreatur.	Får.	Getter.	Renar.	Skadan be- räknad i pen- ningevärde. R:dr R:mt.
1856.....	8	29	220	108	10	
1857.....	12	18	251	112	13	
1858.....	9	24	273	106	8	
1859.....	11	25	224	91	12	
1860.....	9	54	489	140	15	
Summa	49	150	1,457	557	58	

Tab. No 7.

GRUFVOR, BERGVERK, BRUK, FABRIKER OCH MANUFAKTUR-INRÄTTNINGAR SAMT HANDTVERKERIER.

1	2														9										
	Grufvor, bergverk, bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar.														Handtverkerier										
	å landsbygden.							i städerna.							å landsbygden.					i städerna.					
	År 1860.	Antal verk och inrättningar.	Ägare.		Mästare, arbetare och biträden af alla slag.				Antal verk och inrättningar.	Ägare.		Mästare, arbetare och biträden af alla slag.				Mästare.	Mästares biträden af			Gerningsmäns biträden.	Mästare.	Mästares biträden af			Idkare till själv-försörjning.
Besklä.			Bolag.	Öfver 15 års ålder.	Under 15 års ålder.	m.	q.	m.		q.	Besklä.	Bolag.	Öfver 15 års ålder.	Under 15 års ålder.	m.		q.	m.	q.			gesäller.	lärlingar.	andra arbetare.	
Bagare															2	1					3	1	2		3
Bildhuggare															1										
Bleckslagare																					2				
Bokbindare																					1		3		
Boktryckare																					1		2		
Bryggare																					1			2	
Brännerier	2	2		30																					
Färgerier och Färgare								3	3		4				7	2									1
Garfverier och Garfvare								4	4		13				22	2		4							1
Glasmästare															2			3			1				2
Guldsmeder																					2	2			
Gördelmakare																					1				
Hattmakare																					1	1			
Hjulmakare															2										
Jernbergverk	2		2	26	22	14	16																		
Jerngrufvor	4		2																						
Jernmanufakturverk	4	3	1	36	19	8	5																		
Kakelugnsmakare																					2		3		
Kopparbergverk	1		1	62	61	27	15																		
Koppargrufvor	3		1																						
Kopparslagare															4						3	1	4		1
Ljusstöpere																									3
Murare																					1				5
Målare															6			2			3	1	2		4
Repslagare																					2	1	1		
Sadelmakare															1			2			3	1	3		4
Silfvergrufva	1		1	2	4	1	1																		
Skinnbredare ell. Sämskmakare															1			3							1
Skomakare															17			30	2	4	3	2			10
Skräddare															44			62		5	5	5			22
Slagtare																									11
Smeder															7			13		4		2			4
Snickare															24			13		4	5				22
Socketbagare																					1		1		
Spegelmakare																					1		2		
Svarfvare																									1
Tapet- och Kattuns-tryckeri								1	1		1		1												
Trädgårdsmästare																					1				
Tändsticksfabrik								1		1	1		2	2											
Urfabriker och Urmakare								2	2		4				4										
Summa	17	5	8	156	106	50	37	11	10	1	23		3	2	144	5		4	123	2	47	21	32	2	95

Anm. 1. Antalet arbetare vid ofvan upptagne jern- och koppargrufvor är inbegripet uti det för jern- och kopparverken utförde, hvaremot för Ljusnedals äfvenledes ofvan medräknade 3 jerngrufvor och 1 jernverk ingen personal är upptagen, emedan den ej kunnat skiljas från den öfriga personalen i Ljusnedals församling.

2. Af ofvan upptagne brännerier har under år 1860 endast ett varit i verksamhet.

Tab. N:o 10.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER Å LANDET, TOMTER OCH JORDAR I STADEN M. M. ÅR 1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Å landsbygden.								I städerna.										
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur, enligt nya jordeboks-ordningen.	Hemman.		Brukingsdelar.	Antal			Uppskattningsvärde. R:dr R:mt.	Tomter, jordar och lägenheter af alla slag.	Tomter.		Jordar.				Uppskattningsvärde.			
	Mantal.			Jordtorp.	backstugor.	andra lägenheter.			Antal.	Åker.	Äng.	Skog och beten m. m.	Summa tunnland jord.	Hemmantal.	R:dr R:mt.			
	Oförmedladt.	Förmedladt.													Hus och tomter.	Jordar.	Summa uppskattningsvärde.	
Krono-egendomar.								Östersunds stad	142	23	—	287	400	687	1	565,135	43,225	608,360
Under allmän disposition.....	78 ⁸⁴⁸⁷ / ₃₃₀₀₀	75 ⁵⁰⁰⁷ / ₃₀₀₀₀	136	265	—	59	205,525											
Under enskild disposition.....	45 ⁰⁰¹¹⁷ / ₀₀₀₀₀	45 ⁰⁰¹¹⁷ / ₀₀₀₀₀	128	—	—	212	29,390											
Skatte-egendomar.																		
Säterier.....	$\frac{7}{8}$	$\frac{7}{8}$	15	2	2	—	2,290											
Boställen.....	1 ³⁷³ / ₃₇₃	1 ³⁷³ / ₃₇₃	7	—	—	—	3,220											
Hemman.....	980 ⁷⁰⁴⁴¹ / ₇₀₀₀₀	953 ⁷¹²¹ / ₀₀₀₀₀	5,190	2,252	180	36	3,442,185											
Summa	1,106 ³⁰¹¹¹ / ₃₀₀₀₀	1,077 ⁵⁰⁰³ / ₀₀₀₀₀	5,476	2,519	182	307	3,652,610	Summa	142	23	—	287	400	687	1	565,135	43,225	608,360

Anm. Någon öppen åker finnes egentligen icke i Östersund, utan endast s. k. ristor, hvilka efter ett års sådd igenläggas till äng.

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN M. M. ÅREN 1856—1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
År.	Sökta skiftens antal.	Fastställda skiften.								Arfvoden till landtmätare och gode män för laga skiften. R:dr R:mt.	Hela beräknade utgiftsersättningen. R:dr R:mt.
		Antal.	Skiftade mantal.		Skiftade kvadraterfvar.						
			Oförmedlade.	Förmedlade.	Inrösningsjord.			Afrösningsjord.			
					Åker.	Äng.	Odlingsmark.				
1856.....	22	15	11 ⁷ / ₂	11 ⁷ / ₂	1,483	19,266	6,536	463,863	37,500	55,000	
1857.....	19	13	30 ³ / ₂	30 ³ / ₂	4,070	51,128	6,568	458,869	58,680	90,400	
1858.....	22	17	25 ⁷ / ₂	25 ⁷ / ₂	4,669	43,364	18,919	516,949	63,400	98,300	
1859.....	13	13	16 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{2}$	2,742	17,081	6,951	341,378	25,100	45,500	
1860.....	12	17	31 ¹ / ₂	31 ¹ / ₂	7,360	43,761	3,700	454,628	79,850	123,700	
Summa 1856—60	88	75	114 $\frac{1}{2}$	114 $\frac{1}{2}$	20,324	174,600	42,674	2,235,687	264,530	412,900	

Anm. Enär af skifteshandlingarne sällan står att inhemta hvad arfvoden gode män och Ägodelningsrätternas ledamöter uppburit, äro dessa skifteslagens utgiftsposter, tillika med handlangningskostnaden vid mätningar m. m., förslagsvis beräknade.

Tab. N:o 12.

S P A R B A N K.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Sparbankens benämning och stiftelseår.	Antal del-egare	Hela kapital-tillgån-gen	Öfver-skott eller besparing öfver del-egarnes andel	A f d e l e g a r n e									
				insatt belopp. R.dr R.mt.					uttaget belopp. R.dr R.mt.				
	vid periodens slut.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.		
Jemtlands läns, stiftad 1847...	1,429	247,274,60	12,372,53	105,976,31	63,655	37,639,66	44,101,92	51,896,92	49,709,53	44,811	85,436	55,270,95	40,138,6

Tab. N:o 13.

F A T T I G V Å R D E N.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
År.	Fattig-vården. Gemensam för hela samhället.	Antal fattig-vården delad på nedanstående antal loter eller kretsar.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning								Antal af fattig-vården under-stödde, som ej fått full för-sörjning.			Fattigvårdens inkomster.							samtliga utgifter i och för fattigför-sörjning.		
			Äldre personer vårdade i fattig-hus.		på annat sätt.		Barn vårdade i och utom fat-tighus.		Summa.	Summa af båda könen.		M.	Q.	Sä.	Afkastning af egendom, kol-letter m. m.	Personliga fattigvårds-bidrag.	Värdet af till-skott efter hemman-tal.	Ersättning af stats-medel.		af annat fattigvårds-samhälle.		Summa.	
			M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	R.dr.							R.dr.	R.dr.				R.dr.
1856.....																R.dr.	R.dr.	R.dr.	R.dr.	R.dr.	R.dr.	R.dr.	R.dr.
1857.....																							
1858.....																							
1859.....																							
1860.....						90	91	25	14	115	105	220	274	315	589	7,719	874	12,444	—	589	21,626	28,354	

Rättelse: Uti tab. N:o 2, utsäde på tunnland, uttrycka de siffror, som följa efter kommat, decimalbråk, ehuru detta ej genom olikhet i stilar blifvit antydt. Tunnland åkerjord använde till odling af potatis rättas till 1,858,5.

STOCKHOLM, 1862.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
KONGL. BOKTRYCKARE.

